МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ТЕМА:

ОЦІНКА ДАНИХ ТА ІНФОРМАЦІЇ АНАЛІТИЧНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ НА СУХОПУТНІЙ ДІЛЯНЦІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

студент 2 курсу навчання
освітнього ступеню «магістр»
ННІЗДН факультету № 2
Мільчев Андрій Іванович

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук
Бєлих Дмитро Володимирович

Рецензент: кандидат юридичних наук,
Мельнікова Олена Олександрівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
_____ 2022 р., протокол № ___
В.о. завідувача кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення,
доктор юридичних наук, доцент
_____А.М. Бабенко
(підпис)

Одеса – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП

Для ефективного функціонування будь-якої організації необхідно забезпечити належні комунікації. Однак управлінська практика дає можливість констатувати, що створення надійної, ефективної системи обміну інформацією, яка б відповідала вимогам повноти, достатності, оперативності, гнучкості, є однією з найскладніших проблем в організації. Так, проведене опитування показало, що 73 % американських, 63 % англійських, 85 % японських керівників вважають процес комунікацій головною перешкодою на шляху досягнення ефективності їх організацій.

На сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України також дуже актуальне стоїть питання підвищення ефективності управління органами ООДК. Одним з напрямків вирішення цього завдання є ефективне здійснення інформаційно-аналітичної діяльності.

Питання про удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) завжди були актуальними. У рішенні завдання з цього напрямку важливе значення має знання фундаментальних питань теорії побудови зазначеної роботи та своєчасна реалізація наукових результатів практичній діяльності ООДК.

Виходячи з цього в першому розділі проаналізовано сутність та зміст інформаційно-аналітичної діяльності в ООДК; організацію інформаційної взаємодії в інтересах інформаційно - аналітичної діяльності; особливості організації інформаційно-аналітичної діяльності в регіональних управліннях.

Актуальність теми дослідження

Оперативна обстановка, що склалася на сьогоднішній день на державному кордоні України характеризується наявністю ряду загроз державній та національній безпеці, зокрема збройною агресією Російської Федерації, діяльністю незаконних збройних формувань на Сході України, діяльністю транснаціональної організованої злочинності у сфері торгівлі людьми, незаконного переміщення через кордон зброї, наркотичних засобів, наявністю стійких каналів нелегальної міграції, загальним збільшенням

активності міжнародних терористичних організацій, що призвело до формування стійких транснаціональних каналів вербування та переправлення через територію України іноземних бойовиків міжнародних терористичних організацій, у першу чергу ІДІЛу, на території Близького Сходу де ведуться бойові дії і у зворотному напрямку тощо.

Провідне місце у протидії вказаним загрозам посідає оперативно - розшукова діяльність (далі - ОРД), що проводиться підрозділами Державної прикордонної служби України (далі - ДПС України) з метою виявлення, попередження та припинення деструктивної діяльності на шкоду нашій державі. Важливе значення у ході проведення ОРД має процес оцінки інформації. Оцінка інформації являє собою важливий аспект діяльності співробітників ДПС України, адже неправильно або невчасно проведена діяльність у зазначеному руслі здатна звести нанівець тривалу роботу співробітників оперативних підрозділів.

У той же час, у сучасній літературі не достатньо приділяється уваги проблематиці здійснення оцінки інформації, застосуванню новітніх методів та наукового підходу задля проведення вказаної діяльності.

Ступінь розробленості теми дослідження

Отримана інформація, яка відповідає запитам та вимогам вашого роду занять, повинна бути проаналізована або оцінена. Оцінка інформації спонукає нас критично ставитися до надійності, достовірності, точності, авторитетності, своєчасності, погляду або упередженості джерел інформації.

Той факт, що отримана інформація відповідає критеріям пошуку і, таким чином, на перший погляд здається релевантною, не означає, що вона обов'язково є надійним джерелом інформації.

Правоохоронці добувають (отримують) інформацію з різних джерел. При вивченні кожного джерела важливо оцінити кожне, щоб визначити якість інформації, що міститься в ньому. До загальних критеріїв оцінки відносяться:

ціль та цільова аудиторія, авторитет та достовірність, точність та надійність, актуальність та своєчасність, а також об'єктивність чи упередженість.

Мета оцінки інформації:

• застосування однакової методології та ідентичних критеріїв для оцінки інформації;

• однакове розуміння та інтерпретація інформації;

• правильне окреслення вартості інформації – здійснення ефективних дій;

• партнерський, рівноправний та дієвий обмін інформацією з іншими органами, що застосовують цей метод;

• забезпечення достовірності інформації, що передається в рамках міжнародної співпраці.

Для здійснення оцінки інформації пропонується використання системи її класифікації за методом 4×4. Відповідно до цієї системи, інформація оцінюється у двох вимірах: у першому враховується достовірність джерела інформації, у другому – достовірність повідомлення. Ці два виміри оцінюються за 4-рівневою шкалою.

Проведення аналізу ризиків вимагає окреслення періоду, за який проводиться аналіз. Це може бути тиждень, місяць, квартал або рік – залежно від адресата та мети, задля якої виконується аналіз.

Аналіз ризиків розпочинається з ідентифікації ризику. Далі ризик піддається оцінці в контексті масштабів загрози та ймовірності її реалізації, вразливості та впливу загрози. Висновки, що випливають з аналізу даних, та інформація щодо ризику далі передаються особам, котрі здійснюють управління. Аналітики відповідають за ідентифікацію ризику та здійснення його оцінки, натомість керівництво відповідає за управління ризиком, тобто прийняття рішень з його врахуванням, відповідно до своїх повноважень

Об'єкт дослідження – інформація, що отримується (добувається) в процесі несення служби з охорони державного кордону України (викоанання спеціальних завдань з отримання даних про підготовку до вчинення протиправних дій на державному кордоні).

Предмет дослідження – статистичні дані з автоматизованих (експертних) систем, інформація від прикордонної поліції та митної служби Республіки Молдова, взаємодіючих правоохоронних органів України, а також відомості добуті під час оперативно-розшукових заходів.

Мета та завдання досліджень

Полягає у розкритті особливостей застосування аналізу як методу пізнання для здійснення оцінки інформації співробітниками оперативних підрозділів ДПС України, обґрунтуванні необхідності використання різних методів аналізу під час оцінки інформації на основі якої приймаються управлінські рішення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань:

1. Провести дослідження існуючих методів оцінки інформації;
2. Визначити критерії вибору методів та методик оцінки інформації;
3. Визначити критерії для оцінки інформації;
4. Огляд методик оцінки інформації, що добувається.

Методологія та методи дослідження.

Під час проведення досліджень використано методи системного аналізу, теорії прийняття рішень, доступів до відомчих та міжвідомчих баз данних.

Положення, що виносяться на захист

Науковці неодноразово досліджували проблематику проведення оцінки оперативно-розшукової діяльності, у т.ч. за допомогою аналітичних методів. Окремі аспекти інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДПС України розглядаються у працях О. С. Андрощука, В. О. Білецького, О. В. Власика, О. І. Дем'янчука, В. А. Кириленка, Д. В. Козлова, Д. А. Купрієнка, А. В. Махнюка, А. С. Треуса, О. Б. Фаріона та ін. Однак проблематика застосування аналізу з метою проведення оцінки оперативно -розшукової інформації у зазначених працях розглядалася недостатньо.

Новизна результатів

Проблемні питання оперативно-розшукової діяльності, зокрема,

проблематика оцінки інформації вивчаються провідними вітчизняними науковцями протягом тривалого часу, однак подібні напрацювання не мають єдиного підходу, а окремі з них втратили свою актуальність. Правильна та своєчасна оцінка оперативної інформації має важливе значення для організації оперативного процесу. Сутність ОРД полягає у циклічному процесі пошуку, збирання, переробки й використання інформації. Зауважимо, що інформація в ОРД необхідна для:

виявлення причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів та вжиття адекватних заходів щодо їх усунення;

встановлення осіб, що виношують наміри, готують та скоюють злочини, вжиття заходів щодо запобігання їх протиправній діяльності;

виявлення осіб, що скоїли злочин та переховуються від правоохоронних органів;

оперативної перевірки осіб, що підозрюються у скоєнні злочинів;

підбору й залучення осіб до негласного співробітництва;

аналізу стану й результатів роботи зі штатним та позаштатним негласним апаратом й вироблення на цій основі заходів для її покращення;

подальшого розвитку наукових досліджень в галузі ОРД, підготовки навчально-методичної й наукової літератури тощо.

Структура та обсяг роботи

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури з 42 найменувань, викладених на 80 сторінках машинописного тексту та містить 1 малюнок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ В ОРГАНАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ.

1.1. Поняття інформаційно-аналітичної діяльності Державної прикордонної служби України

Під інформаційно-аналітичною діяльністю в Державній прикордонній службі розуміється робота посадових осіб і органів управління, яка здійснюється з метою одержання, оброблення і перетворення інформації у форми, необхідні для обґрунтування і прийняття управлінських рішень у сфері охорони державного кордону.

ІАД є важливою складовою частиною управлінської діяльності і необхідною умовою її ефективності. Аналіз управлінської діяльності структурних підрозділів Держприкордонслужби показує, що близько 70% її змісту займає ІАД, 30% припадає на процес вироблення і прийняття рішень, віддачу необхідних розпоряджень, організацію роботи з виконання прийнятих рішень і контроль їх виконання.

ІАД містить у собі комплекс заходів із забезпечення інформацією: вищого керівництва країни, а також центральних органів виконавчої влади з проблем державної безпеки України та в сфері безпеки її державного кордону; керівництво Адміністрації Держприкордонслужби, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону з питань оперативно-службової та іншої діяльності прикордонних підрозділів.

Інформаційно-аналітична діяльність передбачає:

визначення цілей і завдань;

формування єдиної системи передачі, узагальнення і збереження інформації, а також дотримання узгодженого порядку її оброблення та аналізу;

створення штатних (позаштатних) інформаційно-аналітичних підрозділів (далі – ІАП) або спеціальне призначення співробітників для ведення інформаційно-аналітичної діяльності в усіх структурних підрозділах Держприкордонслужби;

створення єдиного банку даних, а в інформаційно-аналітичних підрозділах штабів - однотипно організованих систем оброблення інформації і довідково-інформаційних фондів;

розподіл повноважень та відповідальності структурних підрозділів різних рівнів управління щодо збору та узагальнення відомостей за напрямами діяльності;

установлення відповідності методів, моделей і алгоритмів функціонування інформаційно-аналітичних підрозділів різних рівнів управління і напрямів їх роботи єдиним цілям і завданням.

Конкретний зміст ІАД в Державній прикордонній службі полягає в узагальненні, оцінці й аналізі інформації про явища і процеси, що відбуваються на державному кордоні, її обробленні і документальному оформленні, формуванні інформаційних ресурсів і доведенні інформації до суб'єктів і об'єктів інформаційного забезпечення.

Суб'єктами ІАД в Державні прикордонній службі є керівництво Адміністрації Держприкордонслужби, регіональних управлінь, командування органів охорони державного кордону, органи управління всіх рівнів, а також їх інформаційно-аналітичні підрозділи.

Об'єктами ІАД виступають споживачі інформації, чиї інформаційні потреби задовольняються під час інформаційного забезпечення, а також явища і процеси, що відбуваються в сфері охорони державного кордону України (обстановка на державному кордоні і прикордонних регіонах, основні загрози прикордонній безпеці України тощо).

Для ведення ІАД необхідні підготовлені кадри, матеріальні й інформаційні ресурси**.**

Співробітники ІАП призначаються та переміщуються по службі встановленим порядком за погодженням з начальником інформаційно-аналітичного управління Департаменту охорони державного кордону Адміністрації Держприкордонслужби. Офіцери і прапорщики ІАП використовуються для виконання службових завдань виключно за призначенням та відповідно до їх функціональних обов'язків.

Матеріальні ресурси - службові приміщення, електронно-обчислювальна техніка, засоби зв'язку, оргтехніка й інші необхідні засоби.

Інформаційні ресурси - сукупність накопичених і доступних для використання при виконанні задач управління службово-необхідних даних, що відбивають стан керованої системи і зовнішнього середовища.

ІАД Держприкордонслужби містить у собі *інформаційно-аналітичну роботу* в інтересах вищих органів державної влади України і *інформаційне забезпечення* діяльності органів охорони кордону.

Інформаційно-аналітична робота.

Інформаційно-аналітична робота являє собою єдиний процес перетворення інформації у вихідний продукт Державної прикордонної служби і її структурних підрозділів, призначений для органів управління різного рівня і покликану забезпечити їх потреби при опрацюванні рішень у сфері забезпечення прикордонної безпеки, а також соціально-економічного і прикордонного будівництва.

Інформаційно-аналітична робота в Державній прикордонній службі включає:

оброблення (облік, оцінка, узагальнення, аналіз) необхідної інформації про обстановку на державному кордоні, територіальному морі та внутрішніх водах, у виключній (морській) економічній зоні, в органах охорони державного кордону;

виявлення тенденцій і розроблення прогнозів розвитку обстановки, підготовку на цій основі узагальнених даних, розрахунків, пропозицій і іншої

інформації керівництву Держприкордонслужби і вищим органам державної влади України для прийняття рішень.

Загальну мету інформаційно-аналітичної роботи ООДК можна сформулювати таким чином - створення умов для інформаційного забезпечення вирішення завдань з охорони державного кордону.

До основних цілей інформаційно-аналітичної роботи слід віднести:

забезпечення вищого керівництва, органів виконавчої влади інформацією, необхідною для реалізації державної політики з питань національної безпеки України в прикордонному просторі;

інформаційне забезпечення прийняття керівництвом Адміністрації ДПСУ, регіональних управлінь, органів охорони кордону оптимальних управлінських рішень;

координація зусиль структурних підрозділів органів управління та прикордонних підрозділів у вивченні обстановки та спостереженні за розвитком ситуації на державному кордоні;

забезпечення підпорядкованих прикордонних підрозділів інформацією, необхідною для виконання завдань з охорони державного кордону.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити *головне завдання* - конструктивна участь в процесі управління щодо відтворення моделі загальної обстановки на державному кордоні, опрацюванні пропозицій для прийняття управлінських рішень, контролі за станом оперативно-службової діяльності підрозділів ООДК.

До основних завдань слід віднести:

інформування вищого керівництва, зацікавлених органів виконавчої влади про загрози національній безпеці на державному кордоні і вжитих для їх нейтралізації заходах, а також місцевих органів державної влади, засобів масової інформації про діяльність органів охорони кордону;

підготовка інформаційних і аналітичних матеріалів в інтересах прийняття управлінських рішень;

підтримання інформаційної взаємодії з інформаційно-аналітичними підрозділами інших правоохоронних органів;

формування і своєчасне поповнення інформаційних ресурсів;

підбір і підготовка кадрів інформаційно-аналітичних підрозділів.

Конкретні завдання інформаційно-аналітичної роботи визначаються начальником ООДК, виходячи з ситуації, що складається на державному кордоні, та характеру протиправної діяльності.

Таким чином інформаційно-аналітична робота являє собою єдиний процес перетворення інформації у вихідний продукт ООДК і його структурних підрозділів, призначений для органів управління різного рівня і покликану забезпечити їх потреби при опрацюванні рішень у сфері охорони державного кордону. При цьому вихідний інформаційно-аналітичний продукт опрацьовується: у вигляді інформаційних донесень та аналітичних зведень про обстановку на державному кордоні, криміногенну ситуацію в прикордонних регіонах та результати оперативно-службової діяльності; у вигляді узагальнених інформаційно-аналітичних документів про стан, тенденції і прогнози розвитку обстановки, узагальнених даних, розрахунків, пропозицій і іншої інформації для прийняття рішень.

Для досягнення загальної мети та виконання завдань інформаційно-аналітичної роботи в ООДК створені відповідні структурні підрозділи, на які покладені завдання, аналіз яких проведено автором у наступному параграфі.

Інформаційно-аналітичне забезпечення.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Державної прикордонної служби - один із видів забезпечення різних напрямків діяльності (управлінського, оперативно-службового, правового, науково-дослідного, освітнього, виховання, спеціальної і морально-психологічної підготовки) і являє собою комплекс заходів і дій щодо задоволення інформаційних потреб структурних підрозділів, а також взаємодійних органів державної влади,

засобів масової інформації, громадських і міжнародних організацій з прикордонних питань.

Зміст інформаційно-аналітичного *забезпечення полягає у:*

передаванні, обробленні, накопиченні, збереженні, захисті, пошуку, перетворенні і поширенні інформації для вирішення оперативно-службових і інших задач;

формуванні інформаційних ресурсів і наданні споживачам інформації для виконання ними своїх функціональних обов'язків, вироблення прогнозів розвитку обстановки на державному кордоні, в органах охорони кордону, варіантів ефективних управлінських рішень, визначенні стратегії і тактики діяльності органів охорони кордону, оцінки адекватності їх дій особливостям обстановки, що складається.

Інформаційно-аналітичне забезпечення спрямоване, насамперед, на створення сприятливих умов діяльності різних підрозділів органів охорони кордону, а також їх органів управління шляхом встановлення інформаційного обміну з споживачами інформації.

1.2. Нормативно-правове регулювання аналітичної роботи у сфері діяльності Державної прикордонної служби України.

У нормативно-правових актах, що регулюють діяльність ЦОВВ, крім іншого передбачено проведення аналізу. Розглянемо цю діяльність детальніше.

Щодо інформаційно-аналітичної роботи в Державній прикордонній службі України. Загальновідомо, що охорона державного кордону – одна з головних функцій держави. Кожна держава має певну систему управління охороною кордону і контролю за при- кордонним рухом, яка відповідно зумовлює внутрішню й зовнішню безпеку держави.

Згідно з Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженою Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016, Державна прикордонна служба України є важливим складником сектору безпеки і оборони держави, пріоритетним завданням якої є забезпечення національної безпеки, захист та надійна охорона державних кордонів, у тому числі й від проявів міжнародної організованої злочинності у вигляді нелегальної міграції, контрабанди товарів, наркотиків, зброї, торгівлі людьми та ін.

Підвищена увага до цього правоохоронного відомства пояснюється зростанням нових потенційних викликів та загроз національній безпеці України, особливо пов'язаних із дестабілізацією політичної, економічної, гуманітарної ситуації в країні. Оскільки Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, саме на неї законом покладено завдання забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України, протидія незаконній міграції на державному кордоні України, участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом тощо. Реалізація закріплених законом функцій – це, за своєю суттю, оперативно-службова діяльність Державної прикордонної служби України.

У сфері охорони державного кордону існує низка нормативно-правових документів, що регулюють діяльність органів, зокрема й інформаційно-аналітичну роботу.

Так, згідно з Положенням про Адміністрацію Державної прикордонної служби України (далі – Адміністрація Держприкордонслужби), затвердженим постановою КМУ від 16 жовтня 2014 р. № 533, Адміністрація Держприкордонслужби є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверен- них прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Основними завданнями Адміністрації Держприкордонслужби є:

1) реалізація державної політики у сфері охорони державного кордону, здійснення управління у сфері охорони держав- ного кордону;

2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначеній сфері;

3) участь у розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

4) здійснення управління територіальними органами – регіональними управліннями, Морською охороною, органами охорони державного кордону, органами забезпечення, навчальними закладами та науково-дослідними установами (далі – органи Держприкордонслужби).

Адміністрація Держприкордонслужби відповідно до покладе- них на неї завдань організовує інформаційно-аналітичну діяльність та оцінку ризиків в інтересах охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. При цьому вона має право: одержувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об’єднань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані, необхідні для виконання покладених завдань; користуватися відповідними інформаційними базами даних держав- них органів, державною системою урядового зв’язку та іншими технічними засобами.

Голова Держприкордонслужби: здійснює керівництво Держприкордонслужбою та діяльністю Адміністрації Держприкордонслужби, несе відповідальність перед Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Міністром внутрішніх справ за реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону; вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері захисту державного кордону та

охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та розроблені Адміністрацією Держприкордонслужби проекти законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а також позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства; забезпечує додержання встановленого Міністром внутрішніх справ порядку обміну інформацією між МВС і Адміністрацією Держприкордонслужби та своєчасність її подання; забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захисту інформації з обмеженим доступом, контроль за їх збереженням в Адміністрації Держприкордонслужби; систематично інформує Верховну Раду України, Президента України та Раду національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності Держприкордонслужби, а також щороку подає Президентові України та Верховній Раді України письмовий звіт про її результати.

Зрозуміло, що всі ці заходи без аналітичної роботи здійснити було б неможливо. Тим більше тепер, коли для України ефективний прикордонний контроль та охорона зовнішніх кордонів є ключовими принципами у забезпеченні внутрішньої безпеки. Сучасні неоглобалізаційні процеси, поява нових викликів і загроз, насамперед, міжнародний тероризм, транскордонна організована злочинність, незаконна міграція та контрабанда, спонукають нашу державу, як і всю європейську спільноту до пошуку та запровадження нових консолідованих державно-управлінських рішень та ефективних механізмів реалізації політики у сфері забезпечення прикордонної безпеки, які характеризуються інтегрованою спрямованістю. На сьогодні це є одним із пріоритетних завдань як для України, так і для країн-членів Європейського Союзу.

Так, у Держприкордонслужбі України в тісній співпраці з іноземними партнерами – Прикордонною вартою Польщі, МОМ, Державним Департаментом США, ОБСЕ, Місією ЄК та ін. реалізовано відомчу програму запровадження системи аналізу ризиків.

Організаційні та практичні заходи в межах спільного проекту проведено в п’ять етапів (вивчено польський досвід запровадження аналізу ризиків та кримінального аналізу; ознайомлено польських експертів з системою збирання та обробки інформації в Держприкордонслужбі України та системою підготовки в Національній академії Держприкордонслужби). Кінцевим результатом стали опрацьовані концептуальні підходи до запровадження системи управління ризиками та кримінального аналізу.

На сьогодні введені й функціонують основні елементи системи аналізу ризиків, яка відповідає як концепції розвитку ДПСУ, так і європейським стандартам, зокрема: Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1189-р; положенням Шенгенського кодексу, затвердженого розпорядженням Європарламенту і Ради ЄС від 15 березня 2006 р. № 562 та Спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків (CIRAM), рекомендованої до запровадження у Європейському агентстві прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) і країнах ЄС.

Реалізація відомчої програми запровадження системи аналізу ризиків у Держприкордонслужбі України розпочалася 3 травня 2006 р. в тісній співпраці з іноземними партнерами – Прикордонною вартою Польщі, МОМ, Державним Департаментом США, ОБСЕ, Місією ЄК та ін. За результатами вивчення польського досвіду запровадження аналізу ризиків та кримінального аналізу було розроблено та 21 лютого 2007 р. прийнято Програму із запровадження системи управління ризиками у Державній прикордонній службі України. Під час реалізації цієї програми було здійснено:

–правове регулювання інформаційних відносин по вертикалі та горизонталі управління;

–удосконалення інформаційного обміну з прикордонними службами суміжних країн та FRONTEX;

–автоматизацію процесів збирання та оброблення інформації;

–організацію підготовки персоналу інформаційно-аналітичних підрозділів;

–реформування структури аналітичних підрозділів по всій вертикалі управління;

–технічне і програмне переоснащення аналітичних підрозділів. Ключовим у досягненні цілей зазначеної програми стали проекти міжнародної технічної допомоги з МОМ та ОБСЄ, в межах яких:

–оснащено сучасною комп'ютерною технікою, відповідним програмним забезпеченням і допоміжним обладнанням підрозділи аналізу ризиків;

–створено навчальний клас з аналізу ризиків на базі Національної Академії Держприкордонслужби;

–проведено низку навчальних візитів, семінарів, тренінгів із залученням європейських експертів;

–розроблено ряд навчальних посібників з аналізу ризиків.

У рамках нормативно-правового врегулювання діяльності аналітичних підрозділів наказами Голови Державної прикордонної служби України визначено:

–завдання на близьку, середню та далеку перспективу;

–порядок збирання, систематизації та оцінки інформації;

–механізм її руху по вертикалі та горизонталі управління;

–порядок обміну інформацією як на національному, так і між- народному рівнях;

–повноваження керівного складу та аналітичних підрозділів;

затверджено:

–програму спеціалізованих курсів підготовки аналітиків;

врегульовано:

–усі правила і процедури у сфері аналізу ризиків та профілювання ризиків, що дозволило здійснити ряд кроків щодо переходу від аналізу ризиків до управління ризиками.

Питання організації аналізу ризиків регулюються такими нормативно-правовими актами: Закон України «Про при- кордонний контроль»; Програма розвитку системи аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України на період до 2020 року, затверджена наказом Адміністрації Держприкордонслужби України від 26.12.2016 р. № 205; накази Адміністрації Держприкордонслужби України «Про організацію проведення аналізу ризиків» та «Про організацію застосування профілів ризиків»).

Крім того, нині у Держприкордонслужбі аналіз ризиків проводиться відповідно до Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України (далі – Інструкція). Метою такого аналізу є отримання інформації, що дозволяє приймати управлінські рішення для зниження та мінімізації ризиків у сфері безпеки державного кордону в умовах обмежених ресурсів і можливостей.

Слід зауважити, що для підвищення ефективності стратегічного та оперативного аналізу ризиків у Держприкордонслужбі запроваджено нові форми співпраці з прикордонними відомствами суміжних країн: спільний аналіз ризиків у сфері безпеки державного кордону, обмін інформацією про виявлені підроблені документи та нові виявлені способи протиправної діяльності, а також обмін профілями ризиків щодо протиправної діяльності на державному кордоні.

Спільний аналіз ризиків – це такий, що проводиться із залученням представників іноземних держав, а також міжнародних організацій та установ; спільна інтегрована модель аналізу ризиків – системи аналізу ризиків з використанням спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків держав – членів ЄС.

Наразі спільний аналіз ризиків у сфері безпеки державного кордону Держприкордонслужбою України здійснюється із прикордонними відомствами Республіки Білорусь, Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини, Румунії, Республіки Молдова, Федеральною поліцією Федеративної Республіки Німеччини та FRONTEX.

Нині чинними є такі документи із зазначених питань:

Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Головним Комендантом Прикордонної варти Республіки Польща про обмін статистичною та аналітичною інформацією (підписаний 16.06.2009 р.);

Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки про обмін інформацією (підписаний 15.04.2010 р.);

Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Головним управлінням поліції Угорської Республіки про обмін інформацією (підписаний 25.05.2010 р.);

Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Генеральним інспекторатом Прикордонної поліції Міністерства внутрішніх справ Румунії про порядок обміну статистичною та аналітичною інформацією про обстановку на держав- них кордонах України і Румунії (підписаний 31.05.2016 р.);

Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Департаментом Прикордонної поліції Міністерства внутрішніх справ Республіки Молдова про обмін статистичною та аналітичною інформацією (підписаний 20.11.2014 р.);

План розвитку співробітництва між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Європейською Агенцією з питань управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (FRONTEX) на 2010–2012 роки від 26.05.2010 року.

1.3. Організація аналітичної роботи в Державній прикордонній службі України.

Серед інших центральних органів виконавчої влади в системі Міністерства внутрішніх справ України особливої уваги у сфері аналітичної роботи заслуговує Держприкордонслужба.

Слід зазначити, що Україна має один із найбільших за протяжністю кордон у Європі – 6992,982 км: сухопутна ділянка – 5637,982 км, морська ділянка – 1355 км, з яких 1390,742 км – з країнами-неофітами ЄС.

Упродовж останніх десятиліть відбулися суттєві зміни у прикордонній сфері. В умовах динамічної трансформації світового політичного та економічного простору, суперечливості процесів і наслідків глобалізації розширюється спектр загроз у прикордонній сфері. Активізація загроз та викликів національній безпеці України (розвиток міжнародного тероризму, торгівлі людьми, незаконного переміщення через кордон осіб, наркотрафіку, незаконному обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин, розповсюдження зброї масового ураження, екологічно небезпечних речовин тощо) зумовлюють посилення правоохоронної діяльності в прикордонній сфері. За минулі п’ять років перелік доповнився гібридними загрозами, які впливають на політичну та економічну обстановку в державі, безпеку і громадський порядок, а також на зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

Зазначені загрози є транскордонними та існують на фоні складної внутрішньої ситуації: повільного розвитку прикордонної інфраструктури, високого рівня корупції, браку мотивованого та навченого персоналу, наявності проблем щодо координації та комунікації суб’єктів інтегрованого управління кордонами, обмеженого фінансування без можливості формування бюджету розвитку.

Така ситуація потребує ефективного управління інформацією, створення та розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення інтегрованого управління кордонами на відомчому, національному та міжнародному рівнях. Для вирішення таких завдань необхідне запровадження інноваційних технологій, методів аналізу інформації, інформаційної взаємодії, прогнозування розвитку ситуацій у сфері прикордонної безпеки, використання додаткових людських і фінансових ресурсів для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності.

Стратегією розвитку Державної прикордонної служби України до 2020 року визначені основні завдання. Зокрема, для удосконалення системи аналізу та оцінки інформації необхідно забезпечити:

–приведення механізмів накопичення, оброблення, оцінки та аналізу інформації у відповідність до європейських стандартів;

–удосконалення системи аналізу ризиків, запровадження сучасних технологій для проведення послідовної багатоаспектної оцінки обстановки на державному кордоні, прогнозування її роз- витку на всіх рівнях управління;

–удосконалення існуючих механізмів обміну відкритою статистичною і аналітичною інформацією між суб'єктами інтегрованого управління кордонами та прикордонними органами держав – членів Європейського Союзу – Республіки Польща, Словацької Республіки, Румунії та Угорщини, а також Республіки Молдова та Республіки Білорусь, Європейською агенцією з питань управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав – членів Європейського Союзу, а також міжнародними організаціями та установами;

–створення ефективної системи підготовки фахівців з питань інформаційно-аналітичного забезпечення.

Зважаючи на зазначене, доходимо висновку, що в ДПС велике значення приділяється аналітичній роботі. Сьогодні ефективність охорони кордону залежить від доцільності управлінських рішень, які ґрунтуються на обробці великих масивів інформації.

Одним із напрямів удосконалення управління органами (під- розділами) охорони державного кордону є підвищення оперативності реалізації даних обстановки, удосконалення інформацій- но-аналітичної роботи органу охорони державного кордону, що зумовило необхідність створення чотирирівневої системи управління, ефективної системи збирання (добування) та обробки даних обстановки, яка відповідала б потребам надійної охорони державного кордону, забезпечувала б спроможність прийняття якісного управлінського рішення та своєчасну його реалізацію.

Інформаційно-аналітична робота є складником єдиного процесу реалізації функцій Держприкордонслужби. Необхідність виокремлення інформаційно-аналітичної роботи як важливого складника процесу управління визначається такими чинниками:

–зміною місця і ролі Держприкордонслужби в системі захисту національних інтересів і прикордонної безпеки України;

–зростанням масштабів і складності завдань, які покладаються на органи Держприкордонслужби у системі забезпечення національної безпеки держави на державному кордоні;

–перетворенням інформації й інформаційних технологій в один з найважливіших ресурсів та умов нормального функціонування сучасної інтегрованої моделі охорони кордону, розвитку Держприкордонслужби як правоохоронного органу спеціального призначення;

–зростанням потреб органів управління в своєчасному одержанні інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень;

–необхідністю формування цілісної системи інформаційного забезпечення оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби, що забезпечує інтеграцію інформацій- них потоків про загрози національним інтересам України на державному кордоні в інтересах інформаційної підтримки процесу управління.

Для вирішення завдань з оцінки та аналізу інформації по всій вертикалі прикордонного відомства створені аналітичні підрозділи.

Слід також врахувати такий важливий чинник, як запровадження сучасної моделі охорони кордону. Як відомо, в її основі лежить інформаційна складова, що потребує створення спеціальних підрозділів, призначених для збирання, оброблення, оцінки та аналізу інформації. На всіх рівнях управління ДПС утворенні аналітичні підрозділи. При цьому більшість працівників аналітичних підрозділів працюють у відділах прикордонної служби.

Організація інформаційно-аналітичної роботи в ДПС побудована відповідно до законів України «Про Державну прикордонну службу України»,

«Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», інших законодавчих та підзаконних актів у сфері інформатизації.

Натепер у Державній прикордонній службі Україні створено систему аналізу ризиків, яка поєднує кращий світовий досвід та практику українського прикордонного відомства. Автоматизація процесів збирання та оброблення інформації виконується спеціальним програмним забезпеченням комплексу баз даних «Ризик».

Основним завданням системи аналізу ризиків є забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки підготовки управлінських рішень на всіх рівнях та організація профілювання ризиків.

Так, відповідно до Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України аналіз ризиків здійснюється на підставі:

–визначення зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на загрозу,

–ідентифікації та оцінки загрози в контексті її масштабу та ймовірності реалізації,

–оцінки уразливості системи охорони державного кордону,

–оцінки впливу загрози, тобто наслідків її дії.

Аналіз ризиків проводиться структурними підрозділами Адміністрації Держприкордонслужби, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону, загонів морської охорони та посадовими особами підрозділів охорони державного кордону, до компетенції яких належать питання, що є предметом аналізу.

Загальне керівництво з проведення аналізу ризиків у Держприкордонслужбі покладається на першого заступника Голови Державної прикордонної служби України. У регіональних управліннях, органах охорони державного кордону, загонах морської охорони керівництво з проведення аналізу ризиків відповідно покладається на перших заступників начальників регіональних управлінь, органів охорони державного кордону,

командирів загонів морської охорони – начальників штабів, у підрозділах охорони державного кордону – начальників цих підрозділів.

Координація з проведення аналізу ризиків здійснюється:

–Адміністрації Держприкордонслужби – структурним підрозділом Адміністрації Держприкордонслужби, що відповідає за організацію проведення аналізу ризиків;

–регіональних управліннях та органах охорони державного кордону – інформаційно-аналітичними підрозділами штабів;

–загонах морської охорони – визначеними посадовими особами штабів;

–підрозділах охорони державного кордону – одним із заступників начальників цих підрозділів.

Згідно з Інструкцією ризик – це можливість настання загрози щодо її впливу на сферу безпеки державного кордону, аналіз ризиків – це сукупність процедур і методів обробки інформації з метою визначення наявних та потенційно можливих ризиків у сфері безпеки державного кордону. Аналіз ризиків є невід’ємним складником інтегрованого управління кордонами. Він поділяється за рівнем проведення на стратегічний, оперативний та тактичний.

Стратегічний аналіз здійснюється для прийняття рішень загальнодержавного значення, формулювання довготермінових цілей та стратегічного планування розвитку Держприкордонслужби, організації оперативно-службової діяльності, підготовки міжвідомчих і міжнародних прикордонних операцій та спільних оперативно-профілактичних заходів тощо.

Оперативний аналіз ризиків провадиться для організації оперативно-службової діяльності, підготовки оперативно - профілактичних заходів та виявлення ризиків в межах повноважень регіонального управління, органу охорони державного кордону та загону морської охорони.

Тактичний аналіз ризиків вживається для планування охорони державного кордону та аналізу окремих правопорушень в межах повноважень підрозділу охорони державного кордону.

За метою проведення аналіз ризиків буває періодичний (щотижневий, щомісячний, щоквартальний), тематичний (аналіз більш стійких взаємозв'язків та тенденцій щодо однієї загрози або ризику) і ситуативний – аналіз конкретних ситуацій, подій або вчинених правопорушень, які пов'язані між собою та мають характерні спільні ознаки.

Результати періодичного аналізу ризиків оформлюються: аналітичним зведенням (щокварталу), інформаційним зведенням (щомісяця) і щотижня – інформаційно-аналітичною довідкою.

Тематичний аналіз ризиків проводиться за рішенням відповідних керівників органів Держприкордонслужби та їх перших заступників або на підставі запиту керівників структурних підрозділів органу Держприкордонслужби.

Результати проведеного тематичного та ситуативного аналізу ризиків оформлюються аналітичною довідкою або інформаційним повідомленням.

За методом проведення аналіз ризиків поділяється на кількісний та якісний.

Аналіз ризиків проводиться у такій послідовності:

1) проведення оцінки загроз;
2) проведення оцінки уразливості;
3) проведення оцінки впливу;
4) визначення рівня ризиків;
5) прогнозування ризиків.

У разі наявності достатніх відомостей для прогнозування ризиків визначаються базовий, оптимістичний та песимістичний сценарії розвитку обстановки на державному кордоні.

Для проведення аналізу ризиків у Держприкордонслужбі застосовуються методи аналізу ризиків, які використовуються в оновленій Спільній інтегрованій моделі аналізу ризиків держав – членів ЄС CIRAM 2.0. Вибір належного методу проведення аналізу ризиків (або поєднання методів) залежить від конкретного ризику.

Джерелами інформації щодо проведення аналізу ризиків є відомості, отримані Адміністрацією Держприкордонслужби, регіональними управліннями та органами Держприкордонслужби під час оперативно-службової діяльності, та від міжнародних організацій, прикордонних та інших уповноважених органів іноземних держав, відповідно до міжнародних угод, засобів масової інформації, у тому числі мережі Інтернет, та з інших джерел, а також результати стратегічного кримінального аналізу та власні аналітичні напрацювання.

За потреби використання під час проведення аналізу ризиків інформації (даних) розвідувального, оперативно-розшукового характеру аналіз ризиків проводиться із залученням відповідних службових осіб структурного підрозділу органу Держприкордонслужби.

Про відсутність або неотримання інформації, потрібної для про- ведення аналізу ризиків, або недостатність повноважень для цього доповідається посадовій особі, що здійснює керівництво проведенням аналізу ризиків, для прийняття відповідного рішення.

Під час проведення заходів з посилення охорони держав- ного кордону за рішенням Адміністрації Держприкордонслужби додаткові форми контролю можуть застосовуватися у разі виявлення прикордонними нарядами мінімальної сукупності індикаторів ризику. Для профілювання ризиків за визначеними профілями ризиків може використовуватися спеціальне програмне забезпечення.

Організація застосування такого програмного забезпечення покладається на Адміністрацію Держприкордонслужби.

На підставі результатів кількісної та якісної характеристик визначаються такі рівні загрози, уразливості та впливу – незначний, помірний, високий.

Залежно від результатів проведення аналізу ризиків встановлюються такі рівні ризиків:

–низький – за незначних рівнів загрози, уразливості та впливу;

–помірний – за незначного або помірного рівня впливу, коли рівень загрози переважає рівень уразливості;

–допустимий – за низького або помірного рівня впливу, коли рівень уразливості відповідає рівню загрози;

– високий – за помірного або високого рівня впливу, коли рівень уразливості переважає рівень загрози;

–критичний – за високих рівнів загрози, уразливості та впливу.

Отже, поняття ризику розглядається комплексно як функція дії загрози, уразливості та впливу.

Результати визначення рівнів ризиків оформляються у виді матриці ризиків. Практичні результати аналізу ризиків ефективно реалізуються шляхом профілювання ризиків, що у поєднанні з відповідними заходами на регіональному та територіальному рівнях значно підвищує рівень прикордонної безпеки.

На сьогодні профілі ризиків розробляються за новою системою класифікації пріоритетності індикаторів ризиків. Залежно від наявної інформації про загрозу визначаються превентивні, потенційні, безсумнівні індикатори ризиків.

При опрацюванні профілів ризиків враховуються пропозиції відповідних структурних підрозділів Адміністрації Держприкордонслужби, інших правоохоронних органів (Служба безпеки України, Національна поліція, Державна міграційна служба України, Державна Фіскальна служба України) в рамках їх компетенції та представництва Міжнародної організації з міграції в Україні.

Система аналізу ризиків вирішує лише частину завдань інформаційно-аналітичного забезпечення інтегрованого управління кордонами.

Нині у структурі прикордонного відомства функціонують вертикалі інших спеціалізованих підрозділів, до повноважень яких віднесено роботу з інформацією. Зокрема: кримінального аналізу; цілодобового моніторингу

служби з охорони кордону; технічної підтримки та автоматизації процесів обробки інформації.

У межах своїх повноважень працівники зазначених підрозділів прикордонної служби, прикордонного контролю ДПС, також займаються аналізом ризиків по роботі з іноземцями, морської охорони, логістики та роботи з персоналом. З огляду на це в ДПС України визначено порядок та процедури внутрішньовідомчого інформаційного співробітництва по вертикалі і горизонталі управління.

Слід відмітити, що з 2014 р. обмін статистичною інформацією здійснюється за уніфікованими формами, що використовуються Агенцією FRONTEX. Ця агенція є відповідальною за координацію діяльності національних прикордонних служб та забезпечує надійність кордонів країн – членів ЄС з іншими країнами.

FRONTEX сприяє, координує і розвиває управління європейськими кордонами у відповідності з основним законом ЄС права застосування концепції Комплексного Управління Кордонами.

Основними напрямками співпраці в межах FRONTEX ДПС та ЄС з охорони зовнішніх кордонів є:

1. Участь у спільних операціях та тренінгах.
2. Підготовка персоналу.
3. Спільний аналіз ризиків та обмін інформацією. Напрямами діяльності FRONTEX є:

1) спільна діяльність – FRONTEX планує, координує, реалізує і оцінює спільні операції, що проводяться з різними державами – членами, їх персоналом та обладнанням на зовнішніх кордонах (морських, наземних і повітряних);

2) аналіз ризику – аналізує інформацію про поточну ситуацію на зовнішніх кордонах. Ці дані збираються з пунктів перетину кордону та інших оперативних джерел інформації, а також з інформаційних джерел держав – членів, включаючи засоби масової інформації та наукові дослідження;

3) дослідження – служить платформою об’єднання європейського прикордонного контролю персоналу і наукових досліджень, промисловості щоб подолати розрив між технічним прогресом і потребами органів прикордонного контролю;

4) забезпечення швидкого реагування – створив об’єднаний ресурс у вигляді Європейської Прикордонної команди (ЄПК) і велику базу даних доступного обладнання, яка об’єднує фахівців людських і технічних ресурсів на всій території ЄС. Ці команди перебувають у повній готовності в разі кризової ситуації на зовнішніх кордонах;

5) інформаційні системи і середовища обміну інформацією – інформація про нові ризики і поточне становище справ на зовнішніх кордонах на основі аналізу ризиків і так званої ситуаційної обізнаності для органів прикордонного контролю в ЄС. FRONTEX розвиває функціонування інформаційних систем, що дозволяють обмін такою інформацією, в тому числі інформаційних і координаційних мереж, створених за рішеннями Європейської системи спостереження за кордоном.

Отже, ЄС покладає на FRONTEX основну роль координатора у створенні ефективного прикордонного менеджменту на зовнішніх кордонах ЄС, впровадженні Інтегрованого управління кордо- нами. Розвиток і посилення співпраці агенції з ДПС є актуальним та доцільним. А участь у проектах FRONTEX дає змогу та спроможність ДПС сумісно з країнами ЄС здійснювати охорону спільних кордонів, що відповідає сучасним викликам прикордонної без- пеки і бути відкритим рівноправним партнером, а участь у проектах FRONTEX є частиною існуючого регіонального прикордонного співробітництва із суміжними державами відповідно до чинних двосторонніх міжнародних договорів.

Водночас продовження і посилення співпраці ДПС з агенцією FRONTEX надає ширші можливості у сферах: підготовки фахівців аналітиків відповідно до загальноєвропейської моделі підготовки персоналу; адаптації системи охорони кордону України та інтеграції її у загальноєвропейську систему

інтегрованого управління кордоном; отримання інформації її аналіз та прийняття правильних і швидких управлінських рішень, оцінки ризиків, розвитку сучасних технологій та систем спостереження та автоматизованого контролю подорожуючих. Крім того, з метою подальшого розвитку плідної та результативної співпраці агенція FRONTEX може слугувати посередником (представником інтересів) України в ЄС у сфері прикордонної безпеки.

Важливий внесок у розвиток інформаційної взаємодії здійснює також співпраця з місіями EUAM, EUBAM, МОМ та ОБСЄ, зокрема:

–здійснення за підтримки Місії EUBAM (Місія Європейського Союзу з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова) спільної оцінки щодо нелегальної міграції і торгівлі людьми на українсько-молдовському кордоні;

–тісна співпраця з представництвом Міжнародної організації з міграції в питаннях протидії торгівлі людьми, а також наданні допомоги в запровадженні системи аналізу ризиків Національної поліції України.

Слід відзначити вклад у розвиток системи аналізу ризиків Держприкордонслужби ОБСЄ та Консультативної місії EUAM.

Інформаційна взаємодія спрямована насамперед на спільну оцінку обстановки, отримання випереджувальної інформації та формування спільних пропозицій щодо мінімізації загроз при- кордонній безпеці.

Аналіз практики оперативних працівників Держприкордонслужби, які використовували в своїй діяльності кримінальний аналіз, свідчить про збільшення на 50% проваджень оперативно-розшукових справ, що дозволяє зробити висновок про ефективність методів використання технологій кримінального аналізу в розкритті злочинів.

У межах повноважень, займаються аналізом ризиків підрозділи прикордонної служби, прикордонного контролю, по роботі з іноземцями, морської охорони, логістики та роботи з персоналом.

З огляду на це визначено порядок та процедури внутрішньовідомчого інформаційного співробітництва по вертикалі і горизонталі управління.

На всіх рівнях управління утворенні аналітичні підрозділи. При цьому більше половини аналітиків працюють у відділах прикордонної служби. Створено систему добору та кадрового супроводження аналітиків, належні умови для їх роботи, оновлено комп’ютерну та іншу техніку.

Триває автоматизація процесів збирання та оброблення інформації.

Готують аналітиків в академії ДПСУ. Там проходить і спеціалізована підготовка аналітиків на періодичних двотижневих курсах.

Процес підготовки аналітиків охоплює широкий спектр питань, які необхідно опанувати фахівцям, що працюють в аналітичній сфері. Наразі перейшли на модульну систему, згідно з якою аналітики опановують нові напрями, наприклад: оцінка та аналіз інформації; профілювання ризиків; статистичні спостереження; проведення періодичних і тематичних аналітичних досліджень.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ В ОРГАНАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ.

2.1. Види та цілі аналізу ризиків, їх застосування.

Метою аналізу ризиків є накопичення, систематизація, обробка і аналіз інформації та даних з точки зору надання можливості уповноваженим особам/керівництву приймати рішення у сфері вибору засобів для протидії загрозам та нейтралізації ризиків.

Результати аналізу ризиків є підставою для формулювання висновків, що служать пристосуванням дій прикордонного відомства (його органів і підрозділів) до вже існуючих чи передбачуваних потреб. Тобто аналізом ризиків можна вважати сферу діяльності, яка дозволяє отримати відповіді на питання:

Що повинно бути зроблено?

Як слід це зробити?

Хто повинен брати участь у реалізації завдань, спрямованих на досягнення оптимального рівня охорони кордону, контролю прикордонного руху, дієвого співробітництва на національному та міжнародному рівнях та в цілому ефективного функціонування прикордонного відомства?

Заходи, що здійснюються на підставі аналізу ризиків, ведуть до підвищення ефективності (якості) управління кордоном, раціоналізації використання технічних та людських ресурсів, прямим ефектом чого є досягнення кращих результатів службової діяльності, зокрема готовності до дій та оперативних заходів.

Аналітика в прикордонному відомстві доповнює і розширює інформаційні та практичні можливості ДПСУ. І хоча в нашому прикордонному відомстві немає такої спеціальності як “аналітик”, але по суті ця робота покладається на спеціалістів інформаційно-аналітичних підрозділів та аналізу ризиків.

Спеціалісти інформаційно-аналітичних підрозділів та аналізу ризиків (для спрощення умовно назвемо їх “аналітиками”) прикордонної служби на практиці досліджують ситуацію не тільки на кордоні, а і в країні, зарубіжжі, суспільстві в цілому. Їх робота націлена на вирішення винятково практичних проблем прикордонної служби. Головне їх завдання - не замикатися в теоретичних і наказових догмах, а відстежувати нові тенденції в потоці подій, готувати ґрунт для осмислення ситуацій, оскільки підготовлені ними аналітичні матеріали можуть вплинути на вчинки людей, що ухвалюють рішення і на подальший розвиток подій на кордоні.

У сучасних умовах важливими аспектами аналізу ризиків як складової інформаційно-аналітичної діяльності є:

- випереджувальне виявлення загроз і ризиків, прогноз розвитку обстановки на державному кордоні. Необхідність в отриманні такої інформації зумовлена переходом прикордонного відомства до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку обстановки на кордоні, що потребує не просто ознайомлення з первинною інформацією, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей особового складу з функціональними можливостями сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем;
- систематичність визначення кола питань, що виникають у процесі базової діяльності споживачів інформації - відповідних керівників (на всіх рівнях управління), їх аналіз та прогнозування тенденцій розвитку;
- застосування різних аналітичних методів опрацювання інформації: порівняльного, ситуаційного, PEST-аналізу, SWOT-аналізу, аналізу ризиків, кримінального аналізу тощо.

Передбачення шляхів розвитку ситуації на кордоні потребує узагальнення відомостей та їх оцінки, тобто використання методів узагальнення, абстрагування, моделювання. Створення інформаційно-аналітичних документів такого напряму потребує проведення відповідних аналітичних досліджень. У результаті їх проведення видаються вторинні

документи, що є інформаційною моделлю не первинного документа, а моделлю проблеми. Такі інформаційно-аналітичні документи містять так зване вивідне знання у вигляді висновків, рекомендацій, прогнозів. Це, насамперед, аналітичні огляди, довідки, звіти тощо.

У процесі інформаційно-аналітичної діяльності широко використовуються методи критичної оцінки інформації. Тому інформаційно-аналітичні документи, що містять прогноз розвитку проблемної ситуації, є засобом інформаційного управління.

Особливість методики інформаційно-аналітичних досліджень полягає в тому, що вона знаходиться на перетині низки наукових дисциплін, зокрема соціології, політології, економічної науки, математики, логіки, інформатики тощо.

Є декілька означень базового поняття аналізу ризиків в сфері охорони кордону.

1. Аналіз ризиків – це комплекс дій, спрямованих на виявлення та ідентифікацію слабких місць/елементів системи охорони кордону.

2. Аналіз ризиків – це комплекс дій, які ведуть до відокремлення елементів, ознак та структур явищ і взаємозв'язків між ними та здійснюються з метою ідентифікації недосконалостей і недоліків системи охорони державного кордону, а також виконання інших завдань, пов'язаних з боротьбою зі злочинністю на державному кордоні та визначенням способів їх нейтралізації. (Наказ АДПСУ від 25.10.2006 р № 783).

3. Аналіз ризиків - один з видів інформаційно-аналітичної діяльності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України, яка включає оцінку загроз у сфері безпеки державного кордону та оцінку ризиків у системі охорони державного кордону, зіставлення результатів їх оцінки та дослідження взаємозв'язків між ними з метою опрацювання пропозицій щодо запобігання загрозам або мінімізації їх негативних наслідків.

Базові поняття:

загроза – несприятливий тиск ззовні. Під загрозами прикордонній безпеці слід розглядати – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України у прикордонній сфері.

ризик – наслідок загрози. Це означає можливість або імовірність того, що відбудеться щось несприятливе чи виникне проблема. Під ризиком у прикордонній сфері розуміється міра виникнення можливих, очікуваних несприятливих (небажаних) наслідків внаслідок тих чи інших дій суб'єктів прикордонної безпеки.

Наприклад:

В рамках прикордонного контролю ризик означає можливість нелегального перетину кордону, використання підроблених проїзних документів, торгівлі людьми, контрабанди товарів, організованого транскордонного злочину або якихось інших незаконних дій, які можуть мати місце на кордоні або на прикордонній території.

Загроза описує тиск і передбачуваний об'єм, наприклад нелегальної міграції і види злочинів, а також їх серйозність. Тиск загроз може відрізнятись час від часу, від території до території, від виду до виду.

Оцінка загроз передбачає дослідження зовнішніх чинників (факторів), які негативно впливають на безпеку державного кордону (незаконна міграція, контрабандна діяльність, інші види протиправної діяльності на державному кордоні), їх кількісну та якісну оцінку, описання динаміки і тенденцій виявлення, прогнозування реальних або потенційних наслідків для охорони кордону, встановлення слабких місць у діяльності суб'єктів, з боку яких походять загрози.

Зовнішні фактори (чинники) - це явища, процеси, події, особи, організації тощо, які зовні впливають на розвиток ситуації у сфері безпеки кордону на ділянці відповідальності, створюють передумови для виникнення нових ризиків або змінюють рівень існуючих.

Оцінка ризиків передбачає дослідження внутрішніх чинників (факторів), які впливають на безпеку державного кордону, визначення (пошук і встановлення) слабких елементів у системі його охорони, кількісну та якісну оцінку застосування сил і засобів, органів і підрозділів. Внутрішні чинники (фактори) – це процеси та події, які виникають в процесі оперативно-службової діяльності прикордонного відомства, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону, відділів Державної прикордонної служби.

Аналіз ризиків за термінами і метою проведення поділяється на *періодичний, тематичний та ситуативний*.

Періодичний аналіз передбачає відображення та оцінку ситуації на державному кордоні, аналіз тенденцій, формування на цій підставі відповідних висновків та прогнозів (пропозицій) і проводиться за чітко визначений проміжок часу: щомісяця, щокварталу, щороку.

Результати періодичних аналізів ризиків застосовуються під час організації та планування оперативно-службової діяльності, прийняття рішення на її здійснення та враховуються в ході проведення інших досліджень.

Тематичний аналіз ризиків проводиться за окремими темами та може, зокрема, стосуватися:

- оцінки окремої загрози (незаконна міграція з використанням легальних шляхів або поза пунктами пропуску; використання підроблених документів для незаконного перетинання кордону, контрабанда наркотичних речовин тощо);
- оцінки окремого ризику (в межах регіону, області, району, ділянки кордону);
- оцінки стану оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби, прикордонного загону;
- проблемних питань у діяльності відділів прикордонної служби тощо.

Ситуативний аналіз ризиків проводиться з метою аналізу та оцінки конкретної ситуації, події, одного або декількох правопорушень, пов'язаних

між собою, які мають характерні спільні ознаки. Як правило, проводиться на рівні органу охорони державного кордону та відділу прикордонної служби з урахуванням результатів щоденного моніторингу обстановки.

Ситуативний аналіз містить детальний опис ситуації, яка відбулася на кордоні і дає відповіді на запитання "що?", "хто?", "де?", "коли?", "як?", "чому?", та в подальшому використовується для проведення періодичних, тематичних аналізів та визначення профілів ризиків.

Загалом аналіз ризиків слід розглядати як налагоджений аналітичний процес з обробки інформації за тривалий термін: за місяць, квартал, півріччя, рік. Він повинен включати предметну оцінку загроз та ризиків, зокрема:

-встановлювати адекватність службових дій загрозам у прикордонній сфері;

- оцінювати доцільність застосування сил і засобів, а також їх можливості;

- виявляти інші чинники, які впливають на зниження рівня загроз чи мінімізацію негативних наслідків.

Предметом аналізу ризиків має бути не тільки конкретна загроза, а й підрозділ охорони кордону, прикордонний загін, ділянка кордону, ситуація на кордоні в цілому, стан та тенденції охорони кордону, протидії контрабандній діяльності, незаконній міграції тощо.

Аналізу ризиків також має підлягати й низка специфічних тем (сфер), наприклад:

- безпека кордонів України в рамках євроінтеграційного процесу;

- реформування прикордонної інституції в контексті реформи системи правоохоронних органів;

- підготовка персоналу, всебічне забезпечення оперативно-службової діяльності тощо.

Важливим елементом запровадження в оперативно-службову діяльність результатів аналізу ризиків є профілювання. Воно спрямоване на аналітичну підтримку персоналу, який безпосередньо несе службу на кордоні, та передбачає обробку короткої інформації, визначення профілю ризику (опису

загрози та алгоритму дій персоналу) і вжиття оперативних (у режимі реального часу) заходів. Профілювання ризиків слід розглядати як одну з методик аналізу ризиків, яка полягає у виявленні за встановленими профілями ризиків або характерними (типовими) ознаками суб'єктів, з боку яких існує висока ймовірність протиправних дій (правопорушень) у сфері безпеки державного кордону, для проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон або поза ними в межах контрольованих прикордонних районів.

Система аналізу ризиків - це сукупність підрозділів, утворених на всіх рівнях управління, які функціонують у сфері збирання, обробки, систематизації, оцінки та аналізу інформації стосовно загроз і ризиків у сфері безпеки державного кордону в рамках повноважень і згідно з процедурами, визначеними відповідними нормативно-правовими актами (законами, постановами Уряду, відомчими інструкціями, наказами та розпорядженнями тощо), а також систематичний обіг та використання результатів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності органів і підрозділів.

CIRAM (Common Integrated Risk AnalysisModel) – спільна інтегрована модель аналізу ризиків, яка застосовується прикордонними службами держав-членів Європейського Союзу та Європейською Агенцією з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС (орган Європейського Союзу, створений відповідно до постанови Ради Європи від 26 жовтня 2004 року № 2007/2004 і призначений для покращення інтегрованого менеджменту на зовнішніх кордонах співтовариства). Результатом аналізу ризиків є формулювання пропозицій, рекомендацій та засобів покращення ситуації, які є елементом процесу прийняття рішень. Запровадження у життя запропонованих рекомендацій і засобів покращення шляхом прийняття рішень у сфері оперативно-службової діяльності є управлінням ризиками.

Як зазначається в «Інструкції з аналізу ризиків» управління ризиками - це систематична діяльність органів, підрозділів і посадових осіб Державної прикордонної служби України щодо практичного запровадження в

оперативно-службову діяльність результатів аналізу ризиків шляхом прийняття управлінських рішень та організації профілювання ризиків.

Можливі варіанти управління ризиками:

- усунення ризику (правопорушення);
- запобігання;
- зменшення (мінімізація) ризику (негативних наслідків правопорушення);
- прийняття ризику з подальшим моніторингом (відстеженням) для недопущення переростання його в правопорушення.

Система управління ризиками – це організаційна система, яка складається з органів, підрозділів і посадових осіб Державної прикордонної служби України, які уповноваженні здійснювати аналіз і профілювання ризиків, приймати та реалізовувати управлінські рішення щодо управління ризиками, а також сукупність нормативних документів, які визначають правила і процедури у цій сфері.

Аналіз ризиків постійно проводиться на кожному рівні Держприкордонслужби України. Він є невід'ємною частиною цілісної системи управління кордоном (керівництва оперативно-службовою діяльністю).

Метою аналізу ризиків в ДПСУ є накопичення, систематизація, обробка і аналіз інформації та даних з точки зору надання можливості уповноваженим особам/керівництву приймати рішення у сфері вибору засобів для протидії загрозам та мінімізації ризиків.

Основним елементами аналізу ризиків є:

- оцінка загроз;
- оцінка ризиків.

Порівнюючи між собою оцінки загроз та оцінки ризиків, при наявності загальних параметрів, визначають рівень ризику.

Рівні ризиків можуть бути:

- загрозливими (параметри оцінки загроз менші за параметри оцінки ризиків);

- помірними (параметри оцінки загроз рівняються, або близькі до рівності з параметрами оцінки ризиків);

- безпечними (параметри оцінки загроз більші за параметри оцінки ризиків).

Аналіз ризиків здійснюється усіма структурними підрозділами органів управління за напрямами діяльності на чотирьох організаційних рівнях Державної прикордонної служби України:

центральному (прим. раніше стратегічному) – Адміністрація Державної прикордонної служби України; регіональному (прим. оперативний) – регіональне управління Державної прикордонної служби України; територіальному (прим. оперативно-тактичному) – орган охорони державного кордону (загін морської охорони); місцевому (прим. тактичному) – відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України.

У наказі АДПСУ від 25.10.2006 року № 783 були дані наступні роз’яснення суті провадження аналізу ризиків на відповідних рівнях:

Стратегічний, тепер слід розуміти центральний аналіз ризиків – це поєднання оцінки загроз та оцінки ризиків, що здійснюється на найвищому рівні управління. Стратегічний аналіз ризиків застосовується для прийняття рішень загальнодержавного значення; формулювання довготермінових цілей прикордонного відомства;

перегляду існуючих і нових тенденцій, змін у злочинному середовищі; забезпечення контролю дій та розвитку програм боротьби зі злочинністю; формулювання пропозицій щодо шляхів, які ведуть до зміни підходів, програм та законодавства.

Мета аналізу ризиків на цьому рівні - оцінити і передбачити ризики та загрози на тривалий період часу, а також потенційні зміни тенденцій. Вплив результатів фокусується на вигляді організації і на заходах для скорочення рівня злочинності. Аналіз ризиків здійснюється, в основному, в письмовій

формі, в якій оцінюються та прораховуються загальнонаціональна статистика та інші спостереження. Результати говорять про тенденції кожного проаналізованого питання, такого, як, наприклад, рівень нелегальної міграції або рівень злочинів та їх видів і т.п.

Згідно з результатами подальші заходи визначаються таким чином: чи існує якась необхідність змін і доповнень в законодавстві, чи достатньо ресурсів для правоохоронних органів; чи правильно вони розподілені; чи є засоби діяльності вірними і т.п. Кінцеві результати залежать також від внутрішнього політичного оточення і зацікавленості у фінансуванні різних державних адміністрацій.

Регіональний (раніше оперативний) аналіз ризиків полягає у використанні аналітичної методології для перегляду та підвищення ефективності застосованої системи управління кордоном, оцінки рівня латентності протиправної діяльності на кордоні, а також виявлення неврегульованих елементів системи охорони кордону та системних прогалин.

Мета - визначити та оцінити існуючу ситуацію і впливові фактори. Ці види факторів такі: географія, демографія, транспортні потоки, показники затримань, кримінальна обстановка і прогалини в ході перевірок.

Цифри і показники підраховуються і зіставляються з метою продемонструвати середньостатистичні тенденції та можливі нові тенденції, і способи уникнення контролю. Висновки впливають на оперативні плани. На основі результатів визначаються нові оперативні вимоги і передаються для виконання на територіальний та місцевий рівні. Здійснюваний процес спрямований на діяльність середньої тривалості.

Територіальний (раніше оперативно-тактичний) аналіз ризиків полягає у здійсненні оперативного аналізу в межах повноважень органу охорони державного кордону у поєднанні з тактичним аналізом, що має на меті надання або використання інформації для профілювання у дійсному часі суб’єктів (об’єктів), які перетинають кордон встановленим порядком у пунктах

пропуску або затримуються в адміністративному порядку підрозділами з охорони державного кордону.

Місцевий (раніше тактичний) аналіз ризиків полягає у здійсненні профілювання ризиків в межах повноважень підрозділу охорони державного кордону.

На тактичному рівні першочергово зміст (сутність?) аналізу ризиків складається зі збору даних; виявлення злочинних схем; профілювання транспортних засобів, пасажирів і людей, що пересуваються по прикордонній території; розпізнавання індикаторів ризиків, оцінювання власних дій і методів, а також оцінювання місцевості. Результати цього оцінювання разом з іншою інформацією мають прямий вплив на спрямованість щоденної охорони кордону та здійснення прикордонних перевірок.

Таким чином, розглянуто організаційні рівні проведення аналізу ризиків в Державній прикордонній службі України та роз’яснено цілі виконання завдань по забезпеченню аналізу та управлянню ризиками на кожному із них.

2.2. Поняття та методи аналітичних прогнозів.

Єдина мета будь- якої науки є передбачення. У аналітиці передбачення - це аналітичний прогноз.

Під терміном ***"прогнозування"*** *розуміють процес визначення перспектив розвитку якогось явища, події, що ґрунтується на знанні закономірностей суспільного розвитку та взятті до уваги інформації про минулий і сучасний стан цього явища чи події.*

Прогноз *- це висновок про майбутнє інформаційного процесу, що досліджується, на основі загальної тенденції його розвитку.*

Теорія прогнозування тільки формується. Вітчизняна наука з цієї проблематики ледве досягла рівня публіцистичних робіт. Іноземна література насичена туманними домислами, що не мають міцного методологічного фундаменту чи описують маніпуляції другорядними чинниками, не

розкриваючи сутності процесів, які розглядаються.

Що стосується практики прогнозування, то найчастіше вона обмежується епізодичними інтуїтивними прогнозами.

Наукова концепція прогнозування повинна викривати сутність прогнозованої діяльності, основні закономірності цієї роботи, основні форми її проведення, критерії перевірки істинності її результатів, оцінку істотних меж прогнозування. З іншого боку, в рамках такої концепції необхідно встановити комплекс методів прогнозування, що охоплюють різні аспекти підготовки прогнозів, а також виявити сферу та принципи найбільш ефективного застосування кожного з них у інформаційній аналітиці.

Підготовка прогнозів - це сфера практичної пізнавальної діяльності, сфера отримання висновків про майбутнє певного явища. Тож для прогнозування важливе значення мають положення теорії пізнання діалектичного матеріалізму. Не менш важлива в цій діяльності світоглядницька функція філософії, тому що в процесі підготовки прогнозів немає можливості спиратися на твердо встановлені наукові факти, котрі стосуються майбутнього.

Вдалий прогноз - це той, що надав суттєву допомогу тому, для кого він був зроблений. Критерієм якості передбачення, як й інших видівінформації, є ***корисність.*** Кожний прогноз повинен бути *випереджувальним.* Інформація, що міститься в прогнозі, має давати змогу *замовнику* відреагувати на спрогнозовані події. Прогноз знецінюється, коли відбувається порушення термінів надання інформаційного документа. Наприклад, прогноз щодо ймовірного ходу переговорів іноземної делегації не має сенсу, коли надається в день їх проведення.

Система *прогнозування* має відповідати таким ***принципам:***

- *неперервності (тобто мати постійний характер);*
- *комплексності (паралельне ведення прогнозованих досліджень різних рівнів);*
- *співмірності прогнозних завдань і наявних ресурсів;*

- *наявності зворотнього зв'язку (перевірка сформульованих прогнозів на практиці, аналіз усіх випадків підтвердження та спростуванняпрактикою спрогнозованих висновків, корегування на цій основі решти прогнозів, а також прогнозованих методик).*

На думку більшості аналітиків, успіх прогнозування залежить від ***п'яти чинників:***

- *наявність усієї доступної достовірної інформації;*
- *знання національних особливостей країни, що досліджується;*
- *уміле використання необхідних знань за допомогою методів, які відпрацьовані на основі загальних принципів передбачення;*
- *компетентність аналітика в даній галузі;*
- *творчі здібності, освіта, досвід.*

Прогноз базується на висновках, зроблених у результаті попереднього аналізу інформації, та містить висновок про майбутній розвиток ситуації, явища чи події. Тож процес прогнозування починається з вивчення всієї доступної інформації, бо всі подальші оцінки залежатимуть від того, чимже, власне, є це явище (процес) на теперішній час. На ці оцінки впливаютьтакож відомості про минуле явища, що вивчається. Таким чином, ***головноюумовою*** точного й обґрунтованого прогнозування є *наявність широкого масиву інформації.*

Для ефективного функціонування системи прогнозування необхідне також існування інформаційної бази, тобто необхідного мінімуму достовірної інформації. Крім того, потрібна адекватна інформаційно- логічна підсистема, що забезпечує можливість логічної обробки інформації, яка існує в системі.

При організації роботи з прогнозування слід мати на увазі, що якісний прогноз повинен бути звернений у майбутнє та містити альтернативні можливості розвитку тих або тих подій. Без альтернатив прогноз в історії людства був можливим лише в пророкуванняхоракулів і пророків.

Альтернативність прогнозу передбачає наявність декількох ***сценаріїв*** його розвитку. При цьому, зазвичай, виділяють:

- *оптимістичний сценарій;*
- *песимістичний сценарій;*
- *найбільш імовірний сценарій, що може містити елементи перших двох.*

Не можна не зважати на роль і вплив кожного з чинників, які визначають цей розвиток, темпи їх зміни, взаємозв'язок.

Загальне правило прогнозу: *він знижується, зважаючи на зростання рівня прогнозованого явища та величини попередження, атакож у напрямку від опису сутності процесу до його деталей.*

Отже, ***під аналітичним прогнозом*** *розуміють висновок про майбутній розвиток явища, що ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку та інформації про минуле й нинішній стан конкретного інформаційного явища.*

Прогнозування є складовою частиною передбачення суспільного розвитку загалом. Його специфіка зумовлена великим упливом суб'єктивного чинника, багатоплановістю та високим динамізмом. Для аналітичного прогнозування особливо характерний зворотній уплив прогнозу через дії людей на події, що прогнозуються.

Під час аналітичного прогнозу відбувається рух думки від конкретного до абстрактного, в результаті чого аналітик виявляє сутність явища.

Методи прогнозу інформаційних подій і процесів. Виходячи з логіки процесу прогнозування, можна відзначити деякі ***загальні принципи***, придатні до цього виду пізнавальної діяльності: ***абстрагування, аналіз і синтез, узагальнення, ідеалізація, індукція та дедукція, моделювання, екстраполяція, експертиза, порівняльніметоди.***

Що стосується ***конкретних методик*** аналітичного прогнозування, то серед них слід відзначити ***методи:***

1) сценаріїв;

2) зворотнього прогнозування;

3) 3)прогноз за аналогією;

4)прогноз за теорією ймовірності;

5)прогноз на основі причинових зв'язків;

6)прогноз на основі стійких тенденцій;

7)прогноз зважаючи на розвиток подій у визначеному напрямку;

8)прогноз на основі циклічного розвитку подій.

Метод сценаріїв. Прогноз може бути складений за сценаріями. Цей крок робиться в тому випадку, коли відбуваються події, результат яких важко передбачити, але їхній уплив є очевидним.

Найбільш відомим у цій групі є метод сценаріїв, орієнтований нате, щоб виявити та підкреслити принципову невизначеність майбутньогов умовах турбулентного зовнішнього середовища. Відповідно до цього методу, розробляється декілька варіантів майбутнього розвитку подій, що поєднують, як мінімум, *песимістичний, оптимістичний і найбільш ймовірний варіанти.*

Одне з ***головних завдань*** методу сценарію - виявити вирішальні чинники, від яких буде залежати розвиток подій за певним сценарієм. Розробивши варіанти своєї стратегії та тактики відповідно до сценаріїв і виконуючи моніторинг вирішальних факторів, розвідка розширює свої можливості швидкого реагування на різкі зміни зовнішнього середовища.

Своєрідною модифікацією цього методу є ***метод зворотнього прогнозування***. У рамках цього методу на першому етапі формулюють різноманітні варіанти майбутнього, позитивного для замовника, беручи доуваги стратегічні цілі, переваги й інші релевантні чинники. Потім для кожного варіанту розробляються ймовірні сценарії, спрямовані від майбутнього до теперішнього, тобто спочатку визначається завершальний крок, який призводить до бажаного майбутнього тощо. Для кінцевого аналізу залишаються тільки ті сценарії, що не містять нереалістичних, малоймовірних кроків. Основна перевага методу полягає в свободі від необгрунтованого

перенесення колишнього досвіду на майбутнє.

Прогноз за аналогією. Під час прогнозу за аналогією передбачення базується па розвитку аналогічного об'єкта, що відомий. При цьому необхідний правильний вибір об'єктів порівняння. Дослідження явища, що прогнозується, доцільно розпочинати з оцінки його нинішнього стану. Мета цього підходу полягає у виявленні системичинників, які суттєво впливають на розвиток явища, що аналізується.

Використовуючи цей метод при побудові первісних гіпотез про майбутні події, слід починати не з вивчення тенденцій, притаманнихцьому явищу, а з розгляду подій, які мали місце за аналогічних обставин.Окрім того, за аналог потрібно брати події, що відбулися нещодавно.

Цей метод дуже поширений, особливо зважаючи на те, що він є найбільш близьким до людського розуму. Проте прогноз за аналогією небезпечнийтим, що він виглядає надійним у той час, як не завжди є таким. ***Прогноз за теорією ймовірності***. Прогноз за теорією імовірності передбачає, що прийняття всіх важливих рішень пов'язане з імовірністю. Наприклад, Верховна Рада України планує прийняти закон Х. Відомо, що цей .закон відразу підтримає лише 25% депутатського корпусу. 70% депутатів парламенту можуть підтримати проект цього закону після внесення відповідних поправок з боку партій і фракцій, та наприкінці 90% складу Верховної Ради України можуть підтримати законопроект.

Прогноз на основі причинових зв'язків грунтується на вивченні причин, які зумовлюють явище, що вивчається. Це ті причини, що зумовлюють виникнення цього явища чи роблять його виникнення неможливим. Цей метод може використовуватися для прогнозування таких одиничних явищ, як переворот, початок збройного конфлікту, відокремлення території та ін. Він зовсім не придатний для про- гнозування розвитку тривалих нестабільних процесів, які піддаються впливу та змінюються (розвиток сектору економіки, ВПК). Застосування цього методу вимагає знання багатьох чинників і широкого кола питань.

Прогноз на основі циклічного розвитку подій. Ще одним методом прогнозування є прогноз на основі циклічного розвитку подій. Циклічність наявна не тільки в природі, але й в суспільстві, інформаційних процесах.

Якщо явище чи подія розвивається циклічно, то прогнози, які створювалися па основі припущення, що розвиток цього явища відбувається в одному напрямку протягом тривалого часу, і далі розвиватиметься таким же чином. Якщо ж явище розвивається циклічно, то прогнози, створені па основі припущення про розвиток явища в одному напрямку упродовж тривалого часу, є помилковими.

Треба пам'ятати, що припущення про циклічний розвиток якого- небудь явища можна зробити тільки на підґрунті достовірних даних, які охоплюють значний період часу розвитку цього явища в минулому. Рішення може бути прийняте па основі відомостей про не менш, ніж два повних цикли.

Отож спочатку роблять прогноз на основі стійких тенденцій (напр., подальше зростання населення та збільшення виробництва електроенергії), і лише на основі цього сценарію застосовують ***метод причинових зв'язків.***

Етапи прогнозування. Процес аналітичного прогнозування складається з декількох ***етапів****: оцінка нинішнього стану явища (виділення чинників, які виливають на ситуацію, а також основних тенденцій розвитку ситуації);*

- *ретроспективний аналіз явища, що досліджується;*
- *аналіз подальшої зміни стану ситуації (події) за оцінками попередніх відомостей у хронологічному порядку (від тенденцій до їх упливу намайбутнє прогнозованого явища);*
- *прогноз, який формується відповідно до загальної тенденції розвитку явища (зважаючи на роль і вплив кожного з чинників, що визначають цей розвиток, темпи їх зміни, взаємозв'язок).*

Користь від отриманих матеріалів значно підвищується, якщо відоме їхнє значення. Істина, зазвичай, розкривається не в первинних даних, а в їхточній

інтерпретації, бо конкретний факт можна зрозуміти тільки у порівнянні з іншими.

Обробка інформації після попереднього збору фактури та конкретної постановки проблеми ***означає:***

1) систематизацію фактів, які сортують за ступенем їх стосунку до якогось питання;

2) виявлення ключових моментів, спираючись на знання проблеми; 3)побудова гіпотез, які пояснюють основні факти;

4) отримання (в разі потреб) додаткових даних;

5) оформлення висновків та їх перевірка на відповідність іншим фактам.

Систематизація фактів. Для того, щоб виявити шляхи розвитку первинної ситуації, потрібно чітко уявляти:

1)позицію певних рухів і осіб, які формують проблему; 2)наявність чіткої системи дій з приводу процесу, що цікавить;

3) існування союзів, альянсів, групових інтересів та їхній уплив на процеси;

4) імовірні реакції на дії з кожного боку.

Виявлення ключових моментів і тенденцій. Успішне прогнозування залежить від правильності виокремлення ключових моментів і тенденцій, що зумовлюють розвиток процесу чи події. Так, наприклад, відомо, що тенденції в суспільно-політичному розвитку держав і в політиці правлячих кіл є в прогнозі основним об'єктом дослідження, джерелом інформаційних пріоритетів.

Історичні аналогії можуть підказати, в якому приблизно напрямку маєйти розв'язання суперечностей, які спостерігаються, звичайно, з поправкою на сучасність, що, своєю чергою, дає можливість зазирнути в майбутнє. Головне при цьому - виявити ті сили, змагання між якими створює основну тенденцію розвитку.

Для того, щоб визначити, яким напрямком піде розвиток обставин, необхідно не тільки уявляти, але й чітко знати, за яких конкретно умов, чинників можливий той або той розвиток ситуації.

Окрім того, щоб зробити прогноз обставин, необхідно брати до уваги, в рамках якої більш крупної тенденції розвиваються обставини, що вивчаються.

Побудова гіпотез. Важливою умовою повноти й об'єктивності прогнозування є дотримання правил розробки та перевірки гіпотез. Щодо кожної незрозумілої чи сумнівної обставини мають бути висунені всі можливі гіпотези. Не можна захоплюватись одними гіпотезами йігнорувати інші тільки тому, що вони здаються малоймовірними. Усі обґрунтовані гіпотези повинні перевірятися на моделі. Усі гіпотези в розвитку проходять ***три стадії***:

1) виникнення гіпотези;

2) аналізу висунутого припущення та визначення черги наслідків (обставин, подій, фактів), які логічно випливають із цього припущення;

3) перевірка припущення на моделі.

Пізнавальна роль гіпотези в аналітичному прогнозі полягає в тому, що вона здатна пояснити вже відомі аналітику факти, а також відкривати нові обставини та факти, невідомі йому. Якщо гіпотеза виражає об'єктивну істину, то з її змісту аналітично можуть бути виведені не тільки ті факти, що встановлені до висунення гіпотези, а й ті, котрі стали відомі після її висунення.

Висловивши припущення, його уважно перевіряють на співвідношення з усіма даними, і якщо виявляється значна непогодженість, а факти явно неправдиві, потрібно змінити твердження.

Помилкова інтерпретація фактажу ймовірна, якщо:

- *подано не всі матеріали;*
- *деякі з фактів є сумнівними;*
- *уся увага зосереджується лише на тих повідомленнях, які підтверджують припущення аналітика.*

У деяких випадках перспективно йти не від фактів до гіпотези, а від висунутої гіпотези до фактів, які маємо.

Оформлення висновків. На деякі запитання часто вдається отримати пряму та досить визначену відповідь, а в інших випадках обмежуються лише припущеннями. Треба розуміти, які з моментів є найважливішими, а не концентрувати увагу одразу на багатьох.

Форма прогнозу спрямована на вдосконалення методів перед-бачення можливостей розвитку значущих подій.

У прогнозі відображають:

- послідовно описані сприятливі та несприятливі чинники й оцінки результатів їхньої взаємодії;
- порівняння властивостей об'єктів, які вивчаються, з відомими властивостями аналогічних об'єктів;
- визначення верхніх і нижніх меж розвитку об'єкта з образомпостійних і тимчасових чинників.

У процесі прогнозування роблять ***короткострокові, середньострокові та довгострокові прогнози.*** Для інформаційної аналітики найбільшого значення мають середньострокові прогнози, томущо саме вони є найбільш точними та дають можливість приймати рішення, спрямовані на зміну розвитку подій у ймовірному напрямку. Довгострокові прогнози, хоча й є цінністю, залежать від подій, котрі важко передбачити.

Моделі та типи прогнозів. Інформаційна модель - *це модель, що описує інформаційні процеси або містить інформацію про властивості і стан об'єктів, процесів, явищ.*

У аналітичному прогнозуванні широко використовуються різнімоделі.

Моделювання *- це спосіб прогнозування, що передбачає конструювання моделі реального процесу чи явища, які можуть відбутися у майбутньому.*

Процес моделювання *включає попереднє вивчення об´єкта (явища), виділення його характеристик (ознак) та закономірностей розвитку, теоретичне та експериментальне конструювання моделі, порівняння*

результатів моделювання з фактичними даними про об΄єкт, коригування й уточнення моделі.

З урахуванням ***фактора часу*** моделі можуть бути:

- *статичні* - коли обмеження в моделі встановлюються для одного певного періоду і при цьому мінімізуються витрати або максимізується результат;

- *динамічні* - коли обмеження встановлюються для декількохперіодів часу за тієї ж мінімізації чи максимізації результату за весь плановий період.

Типи прогнозів. На сьогоднішній день у самих різних сферах людської діяльності розроблена значна кількість прогнозів, котрі можуть бути ***класифіковані*** на різних підставах: *залежно від цілей, завдань, об'єктів прогнозування, 'періоду упередження прогнозу і методів, щовикористовують для його розробки, і т. ін.*

Найбільш загальним критерієм типології всіх прогнозів є *проблемно-цільовий критерій,* що розмежовує прогнози з точки зору мети, заради якої вони розробляються. За даним критерієм розрізняють ***два типи*** прогнозів: *пошукові (інша назва – дослідні, трендові) та нормативні (програмні, цільові).*

Пошукове прогнозування *– це визначення можливих станів об'єктав майбутньому. При такому прогнозуванні здійснюється умовне продовження, перенесення в майбутнє існуючих у минулому і тепер тенденцій розвитку об'єкта з припущенням, що протягом прогнозованого періоду не станеться ніяких подій, котрі могли б різко змінити ці тенденції.*

Нормативне прогнозування *– це визначення шляхів і строків досягнення можливих станів об'єкта, котрі (стани) відповідають на запитання, яким шляхом можна досягти бажаного стану. Нормативне прогнозування будується на основі заздалегідь заданих норм, ідеалів,цілей.*

Існують також ***інші типи*** прогнозів. Так, за *об'єктом дослідження* розрізняють *природознавчі, науково-технічні та суспільствознавчі*

(соціально-економічні в широкому значенні цього терміна) прогнози. Своєю чергою *природознавчі прогнози* підрозділяються на ***такі види:***

- *метеорологічні (погода, повітряні потоки та інші атмосферні явища);*
- *гідрологічні (морські хвилювання, паводки, тайфуни, шторми);*
- *геологічні (завали корисних копалин, землетруси, сход лавин);*
- *біологічні, включаючи фенологічні та сільськогосподарські (врожайність, захворюваність і т. ін.);*
- *медико-біологічні (переважно хвороби людини);*
- *космологічні (стан та рух небесних тіл, випромінювання, затемнення і т. ін.);*
- *фізико-хімічні прогнози явищ мікросвіту.*

Науково-технічне прогнозування охоплює, з одного боку, оцінку станів і перспектив роботи механізмів, приладів, електронної апаратури, а з іншого – прогнозування розвитку науки, техніки, технології, підготовки наукових кадрів і т. ін. *Суспільствознавчі прогнози* підрозділяються на різні види залежно від конкретної форми їх прикладення, найбільш відомими з них є:

соціально-медичні (охорона здоров'я, фізкультура, спорт);

соціально-екологічні (перспективи збереження рівноваги між станом природного середовища та життєдіяльністю людини);

економічні (перспективи розвитку господарства і економічних відносин взагалі, різних форм господарювання та власності);

юридичні, в тому числі кримінально-правові та кримінологічні(розвиток держави та законодавства, стан злочинності та інших правопорушень, взагалі правових відносин);

демографічні (зміни чисельності населення, статево-вікової структури населення, міграції) та ін.

Для соціально-економічних прогнозів згідно з характером і темпами розвитку явищ, які прогнозуються, доцільно прийняти ось такий приблизний

часовий масштаб для періодів упередження:

- *короткостроковий прогноз (до одного року);*
- *середньостроковий прогноз (від одного до п'яти років);*
- *довгостроковий прогноз (від п'яти до п'ятнадцяти років).*

З періодом упередження певною мірою пов'язаний і ***поділ прогнозів на якісні та кількісні.***

Якісні прогнози розробляються у вигляді якісних оцінок розвитку об'єкта: загального опису тенденцій та очікуваного характеру змін, а в самому простому випадку – ствердження про можливість або неможливість настання подій, що прогнозуються, (наприклад, "можливе зростання злочинності", або "може настати стабілізація певних видів злочинів", або "можна очікувати зниження темпів зростання аварійності"і т. ін.).

Кількісні прогнози являють собою числові значення прогнозованих показників (наприклад, "кількість крадіжок перевищить мільйон") або кількісні оцінки достовірності досягнення цих значень. На практиці, як правило, прогнозуються одночасно і якісні і кількісні характеристики об'єкта. Співвідношення цих сторін у прогнозі залежить від специфіки самого об'єкта прогнозу, цілей прогнозування, періоду упередження та ін.

РОЗДІЛ 3 ІНФОРМАЦІЙНА АНЛІТИКА. ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ІНОРМАЦІЇ.

3.1. Джерела та види накопичуваної інформації (відомостей).

Процес здобування інформації (відомостей), її аналіз та оцінка відіграють важливу роль у службовій діяльності. Результатом цього процесу є кінцевий продукт, який становить основу для ухвалення правильних рішень та здійснення діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей.

У енциклопедичному викладі **інформація** – це передача конкретного змісту від об’єкта, що його передає, до об’єкта, що його приймає, за посередництвом каналу передачі (засіб передачі інформації). З урахуванням характеристик можна надати ознаки правдивості або невідповідності дійсності.

Поняття **інформація** можна також визначити як упорядковані відомості, факти, які мають конкретне значення, передаються до суб’єкта з метою подальшої їхньої обробки та здобування знань.

Викликом для аналітика ризиків є: з величезного масиву інформації вибрати оптимальну кількість найбільш суттєвих та достовірних відомостей (інформації). Кожна інформація може щось запропонувати, і роль аналітика полягає у тому, щоб виокремити відповідну інформацію.

Сам процес відбору не є простим та прозорим, оскільки інформація зазнає деформацій як унаслідок різних характеристик та властивостей суб’єкту, що приймає, так і впливу зовнішніх чинників. Перешкоди у сприйнятті інформації можуть бути пов’язані з багатьма причинами, які приховані в предметі інформації, самій інформації, її носієві, способі або формі передачі, характеристиках та властивостях одержувача інформації.

Чинники, які впливають на перешкоди у сприйнятті інформації:

неправильна методологія статистичних опрацювань: перешкоди у

передачі та отриманні, які виникають в результаті похибок у синтезуванні даних, висунення необдуманих та необґрунтованих висновків;

помилки у міркуванні, які виникли внаслідок домислів на підставі неправильних передумов та неточності даних;

форма передачі (представлення): зайві повтори, непотрібне прикрашання та детальність тексту;

інші форми інтерпретаційної надмірності.

З точки зору аналізу ризиків обґрунтованим було навести кілька вказівок щодо створення інформації. Найбільш влучним наразі може бути правило «семи золотих питань», пов’язане з функцією розкриття злочинів у криміналістиці. Тут важливим є отримання відповіді на кілька запитань, які мають визначити, що необхідно встановити та як зробити таке визначення. Відповіді ми шукаємо в рамках згаданого правила. Це правило є на- стільки важливим тому, що, в принципі, аналітик у реальному часі немає впливу на форму інформації (опитування, допиту).

Основна інформація повинна включати наступний матеріал:

Що? (що відбулося? яку дана подія мала форму та який її масштаб?);

Де? (де мала місце подія: населений пункт, прикордонний знак, постійна точка координат?);

Коли? (час події);

Чому? (це питання належить як до мотиву дій правопорушника, так і до ролі потерпілого у конкретному правопорушенні);

У який спосіб? (чому відбулася ця подія? яким був перебіг події та яким механізм діяльності правопорушника? участь посібників, організаторів);

За допомогою чого? (якими знаряддями та з чиєю допомогою було вчинено правопорушення?);

Хто? (хто є правопорушником, правопорушниками?).

Джерела інформації

З наукової точки зору джерелом інформації є кожний об’єкт, від якого отримується інформація, що задовольняє конкретні інформаційні потреби.

Джерелами інформації можуть бути як документи, особи або установи, так і масив умов: системи, місця, організації, зустрічі тощо, в яких можуть бути отримані необхідні відомості.

Якщо брати до уваги доступність, то ми можемо виділити наступні джерела інформації: відкриті – доступні публічно, в яких інформацію можна отримати безкоштовно або сплачуючи невеликі кошти;

закриті – джерела, доступ до яких обмежений (з огляду на кошти або право доступу); негласні – особисті та речові джерела у розумінні оперативно-розшукової діяльності.

Якщо брати до уваги носії інформації, то загалом ми виділяємо наступні джерела інформації:

особисті – джерелом інформації є особи (huminit – human intelligence); ілюстративні (наочні, фотографічні) – джерелом інформації є картинка з фото-апарату, камери, тепловізора, радара та іншої апаратури, яка фіксує картинку;

електронні – джерелом інформації є перехоплені сигнали, які передаються електронним шляхом;

гласні (відкриті) – джерелом інформації є загальнодоступні публікації, наприклад преса, Інтернет.

Ще одним видом розподілу інформації, який зустрічається досить часто, є розподіл на:

особисті джерела – кожна особа, яка надає інформацію;

речові джерела – документи, бази даних, предмети, місця, події, сліди.

У підрозділах аналізу ризиків прикордонних служб інформація повинна накопичуватися з різних джерел, від керівних підрозділів та органів, взаємодіючих органів, через здобування в процесі поточного виконання завдань військовослужбовцями, і до відкритих (загальнодоступних джерел).

Рішення щодо того, які джерела використовуватимуться, залежить від

необхідної інформації. У принципі, в цій сфері не має бути жодних обмежень. Аналітики повинні мати доступ до будь-яких відповідних офіційних, внутрішніх та зовнішніх джерел, зокрема й даних усіх органів, які займаються справами, пов'язаними з іноземцями, не- урядових організацій, що займаються питаннями незаконної міграції, а також важливих даних про діяльність прикордонної служби (всіх баз даних прикордонної служби), і навіть даних про процесуальні та оперативно-розшукові дії (для виконання стратегічного аналізу).

Оцінка інформації

Умовою належного використання здобутої інформації є її комплексний аналіз та оцінка. Для правильної оцінки достовірності інформації необхідно, щоб кожний військовослужбовець, який отримав та задокументував дану інформацію, провів багато- етапний процес оцінки достовірності інформації.

Система оцінки достовірності інформації, зокрема, застосовується з метою уніфікувати тлумачення інформації всіма її одержувачами, обмеження ризику виникнення помилки під час ухвалення рішення, точного прогнозування розвитку ситуації, опрацювання вичерпних гіпотез, а також для підвищення ефективності виконуваних завдань.

Етапи процесу оцінки інформації (метод 4×4):

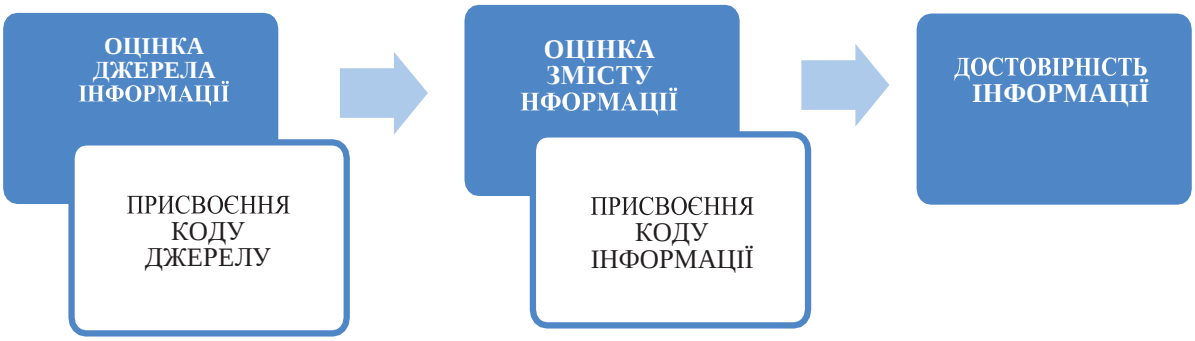

Слід підкреслити, що представлений вище метод оцінки інформації (4×4) використовується не тільки у кримінальному аналізі, а й в аналізі ризиків21. Аналітик, опрацьовуючи аналітичний матеріал, враховує низку відомостей, які походять з різних джерел і які не завжди були перед цим оцінені, наприклад

відомості з відкритих джерел. У такому ви- падку оцінка достовірності інформації – це обов’язок аналітика.

а) Оцінка джерела інформації

Оцінка джерела інформації є найскладнішим елементом в усьому процесі оцінки достовірності інформації. Кожне джерело інформації інше та повинно розглядатися індивідуальним чином. Здійснюючи оцінку характеристики джерела, необхідно з’ясувати, до якої групи дане джерело належить (наприклад: особове, відкрите джерело, база даних), чому співпрацює, на якій засаді співпрацює (добровільно чи під примусом, свідомо або несвідомо тощо), яким є рівень цього джерела (як інтелектуальний, так і можливості потенційного доступу). Під оцінку має підпадати і ризик викривлення (умисного – дезінформація – або випадкового) наданої інформації.

Дезінформація:спосіб передачі інформації, правдивої або неправдивої, з метою спонукання одержувача до поведінки, яка відповідає очікуванням особи, що передає інформацію;

надання одержувачу аргументів для того, щоб він повірив у те, чого хоче та особа, яка передає інформацію, та проігнорував інші варіанти.

Джерело інформації підлягає оцінці достовірності на підставі наступних критеріїв:

Надання коду джерела за системою «A, B, C, D»	
Код оцінки джерела	**Визначення**
A	Немає сумнівів щодо автентичності, достовірності та обізнаності джерела, або якщо інформація походить із джерела, яке в минулому завжди виявлялося достовірним.
B	Джерело отримання інформація, яка зазвичай виявлялася достовірною.
C	Джерело отримання інформації, яка зазвичай виявлялась недостовірною.
D	Не можна оцінити достовірність джерела.

б) Оцінка змісту інформації

Надання коду достовірності інформації – це встановлення співвідношення джерела до інформації, тобто визначення того, як джерело стало власником тієї інформації, яку воно передає.

Даний код фактично визначає спосіб оволодіння даною інформацією. Чим далі від первинного джерела інформації, тим більші сумніви і менш певна оцінка. Оскільки ін- формація, переходячи через чергових посередників, зазнає викривлення. Класифікація достовірності інформації відноситься до обов'язків військовослужбовця, який оволодів нею, адже тільки він знає обставини її здобуття.

Інформація підлягає оцінці достовірності згідно з наступними критеріями:

Надання коду інформації за системою «1, 2, 3, 4»	
Код оцінки джерела	**Визначення**
1	Інформація, точність якої не підлягає сумніву.
2	Інформація, відома особисто джерелу, але не відома особисто співробітнику, який її отримує і передає далі.
3	Інформація, невідома особисто джерелу, однак підтверджена іншою, вже зібраною інформацією.
4	Інформація, невідома особисто джерелу і яку неможливо підтвердити.

в) Достовірність інформації

Після проведення характеристики джерела його достовірності та відношення до конкретної інформації черговим етапом у процесі оцінки інформації є проведення оцінки достовірності.

Система оцінки достовірності інформації за методом 4×4 у результаті комбінації кодів створює можливість для отримання 16 різних оцінок за шкалою від A1 до D4.

Джерело / Інформація	1	2	3	4
A	достовірна			
B	інформація			
C				
D				

Найбільш достовірною інформацією вважається інформація, оцінка якої представлена результатом «A-1», найменш достовірною вважається інформація, оцінка якої представлена результатом «D-4».

Інформація, достовірність якої представлена результатом «A-1», «A-2», «B-1», «B-2», не потребує перевірки.

До інформації, достовірність якої представлена результатом «A-3», «A-4», «B-3», «B-4», «C-1», «C-2», «C-3», «C-4», «D-1», «D-2», «D-3», «D-4», слід ставитися як до малодостовірної та такої, що підлягає перевірці. Навіть якщо інформація походить від високо оціненого джерела, то вона має обов’язково перевірятися, щоб бути переведеною до категорії достовірної та можливої для безпосереднього використання у процесі подальших аналітичних дій.

Управління інформацією та види накопичуваної інформації

Аналітичний процес здебільшого розпочинається з накопичення (збору) інформації. Якість аналітичних документів залежить від видів та якості інформації, яку вдається зібрати, тому важливим є збір цінної, відповідним чином перевіреної, оціненої та сформульованої інформації.

Використання автоматизованих методів збору, опрацювання, зберігання та на- дання доступу до інформації у можливо доступній формі називається

управлінням інформацією.

Психологи стверджують, що на спілкування з іншими людьми ми витрачаємо понад 70% часу, з якого одна третина – це мовлення, а дві третини – це слухання. Незалежно від займаної посади та професії спілкування є найчастіше виконуваною на роботі дією – даємо доручення, створюємо плани та стратегії, організуємо заходи. Часто буває так, що обіг інформації є надто слабким, і тоді окремі працівники можуть покладатися тільки на свої здогадування або почуті плітки.

Типова комунікація в рамках структурного підрозділу завжди відбувається відповідно до одного і того ж зразка (алгоритму). Того, хто хоче передати інформацію, називають відправником. Він кодує свої думки у вигляді повідомлення, яке прямує інформаційним каналом (у формі слів, електронній формі) до слухача, тобто одержувача. Якщо гарно при- дивитися до всіх елементів процесу комунікації, то з’ясується, що передача простого повідомлення наражається на великі перешкоди.

Відправник, наприклад, військовослужбовець, який на кордоні виконує завдання, пов’язані з перевіркою задекларованої мети в’їзду, може не зовсім точно формулювати свої думки. Врешті-решт, припускаючись такого роду похибки, він може не володіти знаннями щодо суттєвих елементів інформації, які мають бути представлені у звіті або рапорті.

Приклад. Військовослужбовець, який проводить профілювання, виділив особу для поглибленого контролю. Дії, які виконувалися військовослужбовцем, стали приводом для ухвалення рішення про відмову у в’їзді через те, що документ, яким посвідчував свою особу іноземець, було підроблено. Документ суттєво відрізнявся від зразка. Військовослужбовець під час виконання дій не встановив, з якого джерела документ був отриманий іноземцем, оскільки встановлення цього факту не було необхідним з точки зору видачі рішення про відмову у в’їзді. Проте подібна інформація є дуже корисною для військовослужбовців оперативної ланки, наприклад, для встановлення злочинної мережі, яка розповсюджує подібні документи.

І тому важливим в організації обігу інформації є чіткий опис алгоритмів, завдяки яким сам процес буде прозорим. Як правило, у службових умовах обіг інформації організований на базі системи служби оперативних чергових, які готують дані на підставі формулярів, рапортів, зведень. Тим не менше необхідно пам’ятати про те, що, незважаючи на досконально, з формальної точки зору, організований обіг інформації, якість інформації залежить від окремого військовослужбовця, який отримав дану інформацію та документально її зафіксував.

Забезпечення відповідного обігу інформації є надзвичайно важливим з точки зору кожного підрозділу або структурної одиниці, і не лише тієї, яка виконує завдання, що пов’язано з аналізом ризиків. Відправники повинні мати легкий (визначений) доступ до одержувача, що дозволить створити кращий обмін інформацією, і таким чином ухвалення більш дієвих рішень.

Процес управління підтримується сучасною інформаційною технологією та за допомогою її сучасних технічних інструментів і комунікації. Завдяки якісній комунікації, особи, які управляють інформацією, діляться своїм досвідом і знаннями, забезпечують ефективне використання інформації. Комунікація має на меті також виправлення й усунення помилок, а також проведення оцінки підготовленої інформації.

Дії та процеси, яким підпорядковується інформація:

– створення інформації;
– фільтрація, відбір даних; накопичення даних;
– зберігання даних;
– опрацювання даних;
– поширення, обмін, передача даних (надання доступу).

Не існує однієї системи збору та аналізу інформації, вони відрізняються в залежності від національної політики та процедур даної держави.

Основним принципом для накопичення даних, необхідних для аналізу ризиків, є прагнення здобути інформацію з першоджерела, тобто інформацію,

не опрацьовану проміж- ними або іншими підрозділами. Наприклад, у випадку задокументованої події на кордоні ми прагнемо отримати інформацію безпосередньо від військовослужбовців із даного підрозділу, які брали участь у діях (затримували правопорушника). Таким чином ми хочемо уник нути помилок у тлумаченні подій, які відбулись, і водночас усунути прогалини в інформації (уникнення «надінтерпретації»). Досконалим інформаційним матеріалом є протоколи опитувань підозрілих, свідків, сторін в адміністративному провадженні. Допускаємо можливість перевірки даних через різні джерела: зокрема й через бази даних, інформації з обмеженим доступом.

У підрозділах, які займаються аналізом ризиків, накопичуються та опрацьовуються певні види інформації, яка стосується насамперед найбільших загроз. До них відносяться:

перевезення людей, зокрема й організованим способом; незаконне проживання та працевлаштування;

реадмісія (проблеми з виконанням та укладанням договорів), видворення; злочини, пов’язані з документами;

контрабанда наркотиків, підакцизних товарів, транспортних засобів, зброї; корупція.

До завдань підрозділів аналізу ризиків також відноситься збір даних щодо тих елементів функціонування та управління прикордонною службою, які мають важливий вплив на систему охорони кордону (з метою виявлення та усунення прогалин, слабких місць, порушень у функціонуванні).

Види, а також обсяг інформації можуть розширюватися та доповнюватися залежно від потреб, які виникають у зв’язку з оцінкою ситуації на державному кордоні, умов функціонування прикордонної служби та міжнародних передумов і змін у транскордонній криміногенній ситуації (як на стратегічному, оперативному, так і на тактичному рівні).

Для забезпечення уніфікованості системи опрацювання даних та виконуваних продуктів підрозділи аналізу ризиків збирають аналогічні види

інформації в аналогічному обсязі, але з різним ступенем деталізації (залежно від організаційного рівня).

Аналітики підрозділів аналізу ризиків повинні постійно отримувати інформацію, яка стосується головних видів, що перебувають в їхньому полі зору, навіть і щодо подій в пунктах пропуску через державний кордон та поза ними, на території країни, про роз- початі провадження, відкриті оперативні справи.

Аналітики повинні мати якомога більший доступ до первинної інформації з метою перевірки та можливого виправлення помилок і неточностей, які виникають під час введення та передачі даних, а також поповнення знань щодо обставин та ознак події.

Накопичення та передача даних відбувається на підставі опрацьованих зразків ра- портів, зведень, інформацій, витягів, анкет та інших подібних документів, які забезпечують уніфікованість аналітичних ресурсів та продуктів у всій прикордонній службі.

Нижче наводиться приклад каталогу накопичуваної інформації, який опрацьовано на досвіді прикордонних служб держав-членів ЄС. Даний каталог відповідає сфері зацікавлення аналізу ризиків та носить відкритий характер, це означає , що він може бути модифікований залежно від потреб підрозділів, які займаються аналізом ризиків.

3.2. Інформаційна аналітика як засіб одержання знань

Аналітична діяльність стає найважливішою характеристикою сучасного суспільства. В понятті «аналіз» закладено два смислові підходи.

При вузькому підході розуміється деяка сукупність прийомів мислення, уявне розкладання цілого на складові частини, яке дозволяє отримати уявлення про будову досліджуваного об´єкта, його структуру, частини.

При широкому підході аналіз не зводиться тільки до власне процедур уявного розкладання об´єкта на прості складові, а включає і процедури синтезу

- процес уявного об´єднання різних сторін, частин предмета в єдине формоутворення. У зв´язку з цим досить часто аналіз ототожнюється з дослідницькою діяльністю взагалі.

В якості найбільш загального визначення мети інформаційно-аналітичної роботи потрібно розуміти створення інформаційного продукту, до якого застосовуються наступні вимоги:

- релевантність (відповідність) завданням, що поставлені в конкретній сфері матеріально-перетворюючої діяльності;

- адекватність рівня деталізації інформації класу вирішуваних завдань;

- науковість:

- достовірність;

- своєчасність.

Будь-який серйозний аналітик намагається повністю проникнутись духом проблеми, що вивчається, постійно думає про те, над чим працює. Під час таких роздумів явища набувають конкретних форм і прояснюються тенденції розвитку подій.

За ними повинна слідувати оцінка явищ, що розглядаються. Всі ці процеси спираються на накопичені раніше аналітиком теоретичні знання і його практичний досвід.

В найпростішому варіанті аналітична експертиза виявляє наявність чи відсутність у об’єкта аналізу проблем і суперечностей, що заважають його функціонуванню і розвитку, і дозволяє розробити шляхи і варіанти їх вирішення.

Підкреслимо, що ефективні стратегічні рішення залишаються незмінними на протязі багатьох віків і їх арсенал поповнюється досить рідко. Тут варто привести відомий вислів: "Що було, те і буде; що робітесь, те і буде робитися, і нічого нового немає під сонцем. Буває щось, про що кажуть: дивись ось нове; але г/е було вже у віках, що були перед нами" (Еклезіаст, 1.8, 1.9).

Аналітик володіє сукупністю інтелектуальних технологій, що дає йому змогу:

- адекватно розуміти сутність явищ і процесів;

- виявляти основні тенденції їх розвитку;

- прогнозувати та створювати наукову основу для прийняття управлінських рішень.

У зв´язку з цим результати праці співробітників інформаційних підрозділ та фахівців-аналітиків складають основу, підґрунтя для практичної повсякденної управлінської роботи осіб, які приймають відповідальні рішення в державних органах влади, господарчих структурах.

Зараз в сучасній аналітичній роботи активно застосовуються інформаційно-аналітичні системи, експертні системи та системи підтримки прийняття рішень.

Інформаційно-аналітична система (ІАС) — це комп´ютерна система, яка дозволяє отримувати, створювати інформацію та здійснювати її обробку та аналіз.

Задачами ІАС є ефективне зберігання, обробка та аналіз даних. Технологічна платформа ІАС дозволяє підприємству (організації} здійснювати інтеграцію та координацію його бізнес-процесів.

Експертні системи - комп’ютерні програми, здатні накопичувати і моделювати процес експертизи.

Чим більше задач може виконати інформаційна система, тим більше у неї підстав називатись експертною системою. Поява експертних систем ознаменувала перехід від суто теоретичної сфери штучного інтелекту до прикладної.

Експертна система акумулює професійні знання керівників і фахівців, використовуючи їх для формування бази знань, яка містить набір взаємопов’язаних правил, також надавати готове рішення або пораду.

СППР - такі інтерактивні інформаційні системи, які допомагають особам, що приймають рішення, використовувати дані і моделі, щоб вирішувати неструктуровані і слабоструктуровані проблеми.

Структурно всі типи СППР мають три головних компоненти: підсистему інтерфейсу користувача, підсистему управління базою даних і підсистему управління базою моделей (знань).

Ці компоненти забезпечують реалізацію важливих концепцій створення інформаційних систем: інтерактивність, інтегрованість. потужність, доступність, гнучкість, надійність, роботоздатність, керованість.

Загрози в інформаційній сфері

Загроза інформаційній безпеці (англ. information security treat) — сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері.

Основні загрози інформаційній безпеці можна розділити на три групи:

- загрози впливу неякісної інформації (недостовірної, фальшивої, дезінформації) на особистість, суспільство, державу;
- загрози несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформацію і інформаційні ресурси (на виробництво інформації, інформаційні ресурси, на системи їхнього формування і використання);
- загрози інформаційним правам і свободам особистості (праву на виробництво, розповсюдження, пошук, одержання, передавання і використання інформації; праву на інтелектуальну власність на інформацію і речову власність на документовану інформацію; праву на особисту таємницю; праву на захист честі і достоїнства і т. ін.).

Виходячи з визначення загроз інформаційній безпеці, можна виділити декілька основних джерел загроз, які можуть торкатися інтересів особистості, суспільства і держави.

Серед найбільш серйозних завдань, які можуть вирішуватися за допомогою сучасної інформаційної зброї, можна виділити наступні:

- створення атмосфери бездуховності та аморальності, негативного відношення до культурної спадщини противника;

- маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією соціальних груп населення держави з метою створення політичної напруги та хаосу;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об´єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, загострення політичної боротьби, провокування репресій проти опозиції, провокація взаємного знищення:
- зниження інформаційного забезпечення влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;
- провокування соціальних, політичних, національних і релігійних сутичок;
- ініціювання страйків, масових заворушень та інших акцій економічного протесту;
- ускладнення прийняття органами важливих рішень;
- підрив міжнародного авторитету держави, її співробітництва з іншими країнами;
- нанесення втрат життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах.

Руйнівний вплив інформаційної зброї в інформаційному суспільстві може бути більш потухшим та ефективним, ніж це уявляється зараз. Це є особливо небезпечним в умовах існування майже монопольного положення компаній невеликої кількості країн на ринку інформаційних продуктів, оскільки це здатне спровокувати бажання використати наявну перевагу для досягнення тієї чи іншої політичної чи економічної переваги.

Інформаційні шуми, бар’єри та їх вплив на якісні та кількісні показники інформації

Особливої уваги потребує поняття шуму.

Ту частину повідомлення, яка не несе корисної інформації, називають шумом.

Деколи велике за обсягом повідомлення містить мало інформації (багато шуму), і навпаки, мале повідомлення - багато.

Тому потрібно розрізняти поняття обсяг текстового повідомлення та кількість інформації у повідомленні, а повідомлення треба складати так, щоб шум у ньому був мінімальним.

Слід пам’ятати, що інформація може перетворюватися на шум, і навпаки, шум може перетворюватись на інформацію.

Наприклад: "якщо кілька разів повідомляється про одну і ту саму таємницю, то перше повідомлення несе інформацію, а наступні такі повідомлення для однієї і тієї самої людини - шум. У такий спосіб інформація перетворюється на шум.

Навпаки, якщо якомусь повідомленню спочатку не надавали значення і вважали, що воно не несе корисної інформації, а пізніше в цьому повідомленні виявили корисну інформацію (реклама ліків), то в такий спосіб шум перетворюється на інформацію.

Також є фізичні чинники, які впливають на поширення та споживання інформації. Це інформаційні шуми, які в свою чергу поділяються на:

- фізичні (ті, що зумовлені непрохідністю тих каналів, за якими передається інформація);

- семантичні (це ті, що зумовлені нерозумінням інформації споживачем);

- прагматичні (ті, що зумовлені класифікацією інформації як непотрібної для себе).

Підводячи висновок, можна сказати, що в системі управління циркулює лише та інформація, яка описує фактичний або бажаний стан об’єкту інформації. Решта - це шуми.

Існує навіть загальне правило інформаційного забезпечення управлінських процесів: чим менше інформації потребує система управління - тим раціональнішою та ефективнішою вона є.

Інформаційні бар´єри - це сукупність об´єктивних і суб´єктивних факторів, які заважають розповсюдженню, використанню та сприйняттю наукової та аналітичної інформації суб´єктом та становлять загрозу для вільної циркуляції інформації.

Інформаційні бар’єри бувають декількох видів:

- географічними, що означають просторове роз’єднання джерела і споживача інформації;

- історичними, що означають віддаленість подій в часі, що утруднює достовірність інформації про ці події;

- кваліфікаційними, що пов’язані з підготовкою споживача інформації;

- відомчими (кожне відомство має власну систему отримання і збереження інформації);

режимними, що створюються спеціально з метою попередження від впливу інформації;

- мовними, що пов’язані з відмінністю мов споживача і джерела інформації;

- термінологічними, що зумовлені різним розумінням одних і тих самих термінів;

- економічними, котрі зумовлені тим, що виробник інформації не має засобів для забезпечення споживачів цією інформацією, або ж споживачі інформації не мають можливості отримати необхідну їм інформацію (наприклад неможливість купувати дорогі газети задля отримання якісної інформації);

психологічними, що зумовлені суб’єктивним ставленням людей до інформації.

3.3. Причини викривлення інформації

Коли інформація рухається всередині організації вгору й униз, зміст повідомлень дещо викривлюється. Таке викривлення може бути зумовлено низкою причин. Повідомлення можуть викривлятися випадково через

труднощі в контактах між особами. Свідоме викривлення інформації може мати місце, коли якийсь керівник не згоден з повідомленням. У такому разі він модифікує повідомлення таким чином, щоб зміна змісту відбувалася в його інтересах.

Проблеми обміну інформацією внаслідок викривлення повідомлень можуть виникати також унаслідок фільтрації. У організації існує потреба фільтрувати повідомлення для того, щоб з одного якогось рівня на інший рівень організації або відділу направлялися лише ті повідомлення, які його стосуються. Для прискорення руху інформації або надання повідомленню більшої ясності різноманітні відомості об´єднуються й спрощуються перед тим направленням повідомлень у різні сегменти організації. Такий відбір може стати причиною непопадання важливої інформації до іншого сектору організації або попадання інформації туди з суттєвим викривленням змісту.

Повідомлення, що відправляються «вгору», можуть викривлятися через різні статуси рівнів організації. Керівники вищої ланки мають вищий статус, тому виникає тенденція надавати їм лише позитивну інформацію. Це може призвести до того, що підлеглий не інформує керівника про потенціальну чи існуючу проблему, оскільки «не бажає повідомляти керівникові погані новини». Далі, оскільки підлеглі часто мають бажання отримати схвалення від керівника, вони можуть повідомляти йому лише те, що він хоче почути. У числі інших причин, що заважають працівникам передавати інформацію нагору, можуть бути страх перед покаранням і почуття безкорисності цієї справи.

Викривлення інформації можливі на будь-якому етапі її циркуляції в телекомунікаційних та електронних мережах: при зберіганні, передачі або обробці.

Причини таких викривлень можуть бути випадковими або навмисними (умисними).

У свою чергу, випадкові викривлення можуть бути як природними, пов’язаними з дією природних чинників, так і штучними. До числа природних

чинників відносяться космічні та теплові шуми, атмосферні електромагнітні розряди, іскріння контактів в автомобілях, електротранспорті, недостатня надійність електронних елементів і елементів електричних ланцюгів, порушення реєстру вального шару магнітних, або оптичних носіїв тощо.

Випадкові штучні викривлення пов’язані з діяльністю людей, тобто з випадковими помилками персоналу.

Навмисні викривлення завжди пов’язані з умисними діями порушників. Прикладами таких умисних дій можуть бути завади в середовищі розповсюдження радіо- чи електричних сигналів.

Використання викривленої інформації загрожує відповідними наслідками (часто надзвичайно важкими) для власників або користувачів цієї інформації. Тому завдання забезпечення цілісності інформаційних ресурсів є однією з найактуальніших при розробці й експлуатації ТКМ(телекомунікаційних мереж) і їхніх елементів. Така задача покладається на низку заходів, методів, механізмів та протоколів, які в сукупності створюють систему захисту інформації певної ТКМ. Система захисту інформації забезпечує цілісність інформації, якщо вона зберігається або передається своєчасно (із мінімальним часом затримки повідомлень), достовірною й повною, тобто захищеною від ненавмисних і зловмисних викривлень.

Порушення цілісності інформації може статись внаслідок наступних причин:

- помилок користувачів, які викликають викривлення чи втрату інформації;

- навмисних дій осіб, які не мають прав доступу до автоматизованої системи;

- збоїв обладнання, які викликають викривлення чи втрату інформації;

- фізичних впливів на носії інформації;

- вірусних впливів.

Цілісність програмних засобів та інформації, що обробляється досягається використанням двох груп механізмів захисту - без перетворення

інформації та механізмів захисту з її перетворенням. До механізмів забезпечення цілісності без перетворення інформації слід віднести використання резервних копій програмних засобів та баз даних.

ВИСНОВКИ

На сьогодні в ДПСУ запроваджено і функціонують основні елементи системи аналізу ризиків, яка відповідає як концепції розвитку ДПСУ, так і європейським стандартам. Це є одним з напрямів вирішення завдань, покладених на ДПСУ, тому використання вітчизняного та зарубіжного досвіду із зазначених питань допоможе підрозділам кримінального аналізу та стратегічних розробок НП успішно впровадити систему кримінального аналізу, покликану зміцнити механізм запобігання злочинам, їх виявлення, розслідування та документування, а також ідентифікувати криміногенні ситуації, здійснювати обмін інформацією як на регіональному, так і на міжнародному рівні щодо тенденцій і ризиків розвитку злочинної діяльності.

Підсумовуючи вище вказане наголосимо, що оперативному співробітникові, який здійснює оцінку інформації у т.ч. за допомогою аналізу необхідно визначити завдання та вимоги аналізу, його методику, наявність потреби в тій чи іншій аналітичній інформації для організації оперативно - службової діяльності, строки збору відомостей та вид документа, що буде підготовлений у результаті аналітичної роботи. У ході оцінки оперативних відомостей аналітичній обробці підлягає інформація щодо оперативної обстановки на ділянці оперативного забезпечення, структури злочинної групи чи організованої злочинної організації, що здійснює злочини, протидія яким відноситься до компетенції ДПС України, особливості протиправної діяльності, характер взаємозв'язків членів організованих злочинних груп, наявність корупційних зв'язків в правоохоронних органах та органах державної влади тощо. В подальшому, за допомогою аналізу визначаються об'єкти, що підлягають дослідженню. З цією метою визначаються сили і засоби, функцією яких є пошук інформації, на ділянці оперативного забезпечення. Загалом для інформаційно-аналітичної діяльності характерна об'єктивність пізнання: аналізується не тільки результат, а й шлях до нього на базі узагальненої оперативної інформації, яка надходить або отримана, в т.ч.

на основі результатів аналітичних досліджень та такої що публікується в періодичній пресі, оприлюднюється засобами масової інформації, іншої.

Аналіз посідає важливе місце у процесі оцінки інформації. Бездоганне володіння співробітниками оперативних підрозділів ДПС України вказаним методом дозволяє задовольнити широкі потреби оперативних підрозділів у якісній та достовірній інформації на основі якої приймаються вагомі управлінські рішення. Водночас, наявність різних завдань та мети, передбачає застосування широкого спектру видів аналізу. Разом з тим, під час оцінки інформації необхідно пам'ятати про властивість інформації втрачати свою достовірність з плином часу. З метою попередження прийняття управлінських рішень на основі даних, які не відповідають дійсності важливим є застосування методу оцінки інформації 4х4, який дозволяє визначати період часу протягом якого доцільно спиратись на отримані відомості.

У подальших наукових дослідженнях слід зосередити увагу на формуванні комплексної методики оцінки оперативної інформації співробітниками оперативних підрозділів ДПС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закони України: «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації»: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 1 липн.2011р.: (офіц.. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 32 с.

2. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповненняі ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. А. Дубровіна./ В.М. Горовий. – К., 2010. – 360 с.

3. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: Навч. посіб./ С.П. Кулицький – К.: МАУП. 2002. – 224с.

4. Конотопов П.Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы / П.Ю.Конотопов, Ю.В.Курносов. - М.: РУСАКИ, 2004г. - 512 с.

5. Муковський І.Т. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах: Навч. посіб./ І. Т. Муковський, А.Г. Міщенко, М.М. Шевченко – К.: Кондор, 2012. – 224с.

6. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие.

7. / Ю.П. Сурмин — К.: МАУП, 2003. — 368 с.

8. Абт К. Ч, Фостер Р. Н., Рі Р. Г. Методика складання сценаріїв: Посібник із науково-технічного прогнозування. М: Прогрес, 1977.

9. Бур'як А. Аналітична розвідка. - URL: http://analytical.narod.ru/Index.htm#1.

10. Брюс Д. Хендерсон Стратегічна та природна конкуренція. - URL: http://my-shop.ru/_files/product/pdf/21/208162.pdf.

11. Гришкін І.П. Поняття информации.- М.: Наука, 1973.

12. Єфімов О.М. Інформація: цінність, старіння, розсіювання. - М.: Наука, 1983.

13. Кузнєцов І.М. Підручник з інформаційно-аналітичної роботи. - М.: Яуза, 2001.

14. Левкін І.М. Комплексне оброблення інформації. - СПб.: ВКА, 2011 року.

15. Плетт В. Інформаційна робота у стратегічній розвідці. - М., 1958.

16. Формальна логіка. - СПб.: СПбГУ, 2000.

17. Халяпін Д.Б., Ярочкін В.І. Основи захисту. Служба безпеки підприємства - М., 1993.

18. Axelrod R. The Structure of Decision: Cognitive Maps of Political Elites. – Princeton. University Press, 1976

19. Abelson R. The Structure of Belief Systems, in «Computer Models of Thought and Language» in R. Shank K. Colby, San Francisco, 1973.

20. Johnson, G & Scholes, K (1989), Exploring Corporate Strategy, Pretice Hall, Cambridge. – URL: http://www.twirpx.com/file/585046/.

21. Інформаційно-аналітична діяльність : Навчальний посібник / Варенко В.М. - К.: Університет «Україна», 2013.

22. Інформаційне забезпечення державного управління : Навчальний посібник / Матвієнко О. В., Цивін М. Н. - К.: Центр учбової літератури, 2010.

23. Телешун С. О. Моніторинг джерел інформації в системі державного управління / С. О. Телешун, І. В. Рейтерович. – К. : НАДУ, 2009. – 36 с.

24. Телешун С. О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С. О. Телешун, А. С. Баронін. – К. : Вид. Паливода А. В., 2001. – 112 с.

25. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики. Практичний посібник / Е. Янг, Л. Куінн / Пер. з англ. С. Соколик. – К. : К.І.С. – 130 с.

26. «Comprehensive Risk Analysis Model for the Border Guards», Jukka Savolainen, 2007.

27. R. Kendall «Zarządzanie ryzykiem dla menedżerów», Warszawa 2000, Wydawnictwo K.E. Liber s.c.

28. «Model rekrutacji i doboru analityków kryminalnych w jednostkach organizacyjnych Straży Granicznej» z 2003 r.

29. Wytyczne nr 55 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 3

marca 2009 r. w sprawie stosowania w Straży Granicznej oceny informacji metodą 4×4.

30. Корєнной А. А. Інформація і комунікація / А. А. Корєнной. – К.: Наукова думка, 1986. - 143 с.

31. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. - К.: Держстандарт України, 1995. - 47с.

32. Інтегроване управління кордонами. 2768 Зустріч Ради у грудні 2006 р

33. Лісінський М. Методи стратегічного планування. – Варшава: Польське економічне видавництво, 2004.

34. Облуй К. Стратегія організації/ Видання II. – Варшава: Польське економічне видавництво,2007.

35. Гєршевська Г., Романовська М.: Стратегічний аналіз підприємства. – Варшава: Польське економічне видавництво, 2001.

36. Гєршевська Г. Стратегічне управління. – WSPiZ, Варшава, 2000.

37. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. А. Дубровіна./ В.М. Горовий. – К., 2010. – 360 с.

38. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.

39. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: Навч. посіб./ С.П. Кулицький – К.: МАУП. 2002. – 224с.

40. Конотопов П.Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы / П.Ю.Конотопов, Ю.В.Курносов. - М.: РУСАКИ, 2004г. - 512 с.

41. Муковський І.Т. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах: Навч. посіб./ І. Т. Муковський, А.Г. Міщенко, М.М. Шевченко – К.: Кондор, 2012. – 224с.